

POPIS OBRITNIKA NA PODRUČJU DANAŠNJE KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE 1890. GODINE

Koprivnički, Križevački i Đurđevački kotar, formirani 1886. godine, danas su glavni dijelovi današnjeg područja Koprivničko-križevačke županije. Kao Križevačka i Đurđevačka pukovnija taj je kraj ušao u proces razvojačenja Vojne krajine spajajući se s Banskom Hrvatskom, i to u vremenu kada je željeznička pruga Nagykanizsa – Koprivnica – Zagreb – Rijeka 1873. postala glavna prometna poveznica Mađarske i Rijeke kao njezine jedine morske luke i vrata u svijet. Zahvaljujući prometnoj povezanosti, to je bilo perspektivno razvojno područje u koje su nagrnuli strani obrtnici i trgovci. Razvoj ne zahvaća samo poljoprivredu već i obrt i trgovinu te utječe na mijenjanje struktura zaposlenih i imigracije brojnih stranaca u to područje. Nažalost, između 1857. i 1890., dakle u vrijeme restrukturiranja Monarhije, na tom području izostaju statistički popisi, pa su imena obrtnika i trgovaca objavljena u *Adresaru obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj 1891. godine* po nalogu bana Khuen-Héderváryja uoči obilježavanja 40. godišnjice osnutka Zagrebačke trgovinske komore 1891. – riječ je o važnoj monografiji, potpuno zanemarenoj u *našoj povijesnoj literaturi*. *Adresar* ukazuje na činjenicu da ni urbanizacija ni industrijalizacija nisu još 1890. uzele maha, ali da je obrtnika bilo mnogo, i to više na selu nego u kotarskim središtima. No čitavo područje bilo je spremno za ulazak u proces modernizacije i industrijalizacije na osnovi iskorištavanja vlastitih sirovina i velikog broja kvalificiranih radnika koje je pripremio obrtništvo.

Ključne riječi: obrtništvo; Koprivnički kotar; Križevački kotar; Đurđevački kotar; 1890. godina.

1. Uvod

Područje današnje Koprivničko-križevačke županije obuhvaća tri kotara nakon 1886. godine, tj. Koprivnički, Križevački i Đurđevački, pa očito i danas postoje razlozi koji ih povezuju. Godine 1886. to je bilo područje Vojne krajine koje se 1872. počelo razvojačivati i vezati s Banskom Hrvatskom, a gradovi Koprivnica i Križevci bili su već 1870. povezani s Mađarskom na sjeveru i Zagrebom na jugu, od 1873. i s Jadranom i Rijekom. Razvojačenje tog područja trebalo je biti uzor

drugim područjima koja ulaze u taj proces deset godina kasnije, tj. 1882. godine. Mađari su bili jako zainteresirani da taj proces prođe mirno i uredno, pa su prvih godina dopuštali i na onim područjima slobode i postupke koje su kasnije zabranjivali. Takvo tretiranje Hrvatske poslije sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe ponukalo je brojne nezadovoljne obrtnike i trgovce iz drugih dijelova Austro-Ugarske Monarhije da na tom području potraže svoj novi dom koristeći se svojim znanjima koja su stekli u gospodarski razvijenijim dijelovima Monarhije.

Do 1872. na području sjeverne Hrvatske proizvodnju i prodaju drže još uvijek cehovi u gradovima i trgovištima. Novo građansko društvo u formiranju počelo je cehove smatrati kočnicom novoga gospodarskog razvoja koji se zasnivao na znanju, konkurenciji i kapitalu. Već za banovanja Josipa Jelačića počeo je proces njihova zabranjivanja i otvaranja proizvodnih i trgovačkih poslova za obrtnike i trgovce koji su za obavljanje tih poslova stekli određene uvjete.

No reformiranje gospodarstva istovremeno s provođenjem razvojačenja Vojne krajine i njezina spajanja s Banskom Hrvatskom nije bilo jednostavan posao i otpor pogođenih društvenih slojeva bio je još dugo prisutan, pa se razvojačenju prišlo uključivanjem krajišnika – uglavnom Srba – u upravu, a kod cehova se čekalo da nove obrtničke radionice i trgovine postupno zamijene stare, nemođerne cehovske radionice. Austrijski Zakon o obrtima iz 1871. nije bio dobro primljen u području koje je Austro-ugarskom nagodbom potpalo pod ugarski dio Monarhije, pa su Mađari izradili i 1884. izdali novi Zakon o radnjama za obrt i trgovinu na osnovi potreba svojih obrtnika, trgovaca i tvorničara. Taj je zakon bio prihvaćen i u Hrvatskom saboru kao zakon, ali nije uvažavao posebnosti Hrvatske, što je izazvalo mnogo neprilika u radu obrtnika i trgovaca. Zemaljska vlada u Zagrebu imala je autonomiju samo u poslovima uprave, obrazovanja, bogoslovlja i sudstva, ali ne i u gospodarstvu i financijama. Ban Ivan Mažuranić izradio je zakone i uredbe za poslove koji su pripadali Zemaljskoj vladi, ali su mnogi od tih akata za vrijeme bana Khuen-Héderváryja izmijenjeni. Promijenjen je Zakon o školstvu i Zakon o ustrojstvu uprave. Tako su i podžupanije koprivnička i križevačka te razvojačene pukovnije križevačka i đurđevačka ušle u sastav Križevačke županije, da bi onda 1886. bile spojene s Bjelovarskom županijom, te se od tada vode kao Bjelovarsko-križevačka županija. Danas se pak sva tri spomenuta kotara nalaze gotovo cijela u sastavu Koprivničko-križevačke županije, te nas je to i ponukalo da donesemo prvi poimenični popis obrtnika na tom području 1890. godine. Smatrajući Austro-ugarsku nagodbu definitivnom podjelom Habsburške Monarhije na dva dijela, Mađari su područja koja su došla pod njihovu upravu smatrali svojim teritorijem te su kroz pola stoljeća Nagodbe činili sve da ta područja što više mađariziraju negirajući postojanje Pragmatičke sankcije iz 1712. koja je Hrvatskoj osiguravala posebnu autonomiju

i zaštitu Bečkog dvora. Mađari su mađarizaciju provodili preko gospodarstva i financija te željeznica, koje su sada svoje polazište imale u Budimpešti, a ne više u Beču, a na kojima je službeni jezik bio isključivo mađarski. Željeznička pruga Nagykanizsa – Koprivnica – Zagreb – Karlovac – Rijeka izgrađena je u rekordnom roku do 1873. godine te je na te poslove privukla mnoštvo tehničkog službenog osoblja, uglavnom Mađare i Kranjce, ali i Moravce i osobito Čehe. Tako je počela velika imigracija stručnjaka raznih vrsta na područje Koprivnice i Križevaca, koji su gradovi imali stanicu ne samo za prijam putnika već i za ukrcaj i iskrcaj raznih roba. Najkraći put iz srednje Europe prema moru bio je sada otvoren preko Koprivnice i njime su krenuli obrtnici i trgovci prema jugu otvarajući obrtne i trgovačke radnje gdje je god za to bilo mogućnosti i potrebe. Neke željezničke stanice, kao Gradec i Mučna Reka, podignute su tek kasnije ne samo zbog ukrcaja ljudi već i zbog apatovačke vode te mesnih proizvoda, drva, ugljena i brašna, što se sve slalo u Rijeku, jer se pokazalo da su i ti krajevi proizvodnog karaktera. Radi opskrbe željeznice ugljenom, otvara se i nekoliko rudnika između Koprivnice i Križevaca, a rudari svojom zaradom utječu na otvaranje trgovinica i krčmi.¹ Upravo zbog svojeg trgovačkog karaktera, Rijeka je i uvrštena u *Adresar*, iako je bila grad pod direktnom upravom Ugarske. Stanica Dugo Selo otvorena je tek 1897. preusmjerivši promet s pruge *Južnih željeznica* Zagreb – Sisak – Novska. Na prugu Koprivnica – Križevci priključuje se 1894. i pruga Križevci – Bjelovar, kao vicinalna pruga, dajući veću važnost zbližavanju Bjelovara s Mađarskom preko Koprivnice nego sa Zagrebom, iako je Zagreb već bio kulturni, prometni, obrazovni, crkveni i upravni centar Hrvatske.²

Do Zakona o radnjama 1884. obrtne i trgovačke radnje otvarale su se stihijski, bez ikakve provjere, te je vladao veliki nered jer su radnje osnivane bez kontrole zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore. Bilo je dovoljno skupiti potrebni kapital. Veću ulogu imao je samo Obrtni zbor u Koprivnici i Križevcima u kojem su novi obrtnici polagali ispite za zvanja za koja je bio potreban ispit. Počele su se osnivati i prve šegrtske škole, ali je i dalje bio u prednosti obrtnik, odnosno kalfa, koji je svoje naukovanje izučio kraćim ili duljim usavršavanjem u inozemstvu ili je bio strani imigrant koji je taj kraj odabrao za svoje stalno mjesto boravka i rada.³

Popis koji objavljujemo za područje današnje Koprivničko-križevačke županije odnosi se na vrijeme kad se uprava počela bolje sređivati te su županije,

---

¹ Vladimir MILIVOJEVIĆ, *Reka: povijest, priče, ljudi*, Koprivnica, 2018., 140-141.

² Branko VUJASINOVIĆ, *Upravno i poslovno osoblje na željeznicama u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji do 1918.*, Zagreb, 2007., 386 i 391.

³ Ružica MEDVARIĆ-BRAČKO, Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Šegrtska škola u Koprivnici od 1886. do 1900 godine, *Podravski zbornik*, 42, Koprivnica, 2017., 101-122.

gradske općine i škole morale podnositi redovne izvještaje. Ban Khuen-Héderváry, sklon brojčanom iskazivanju stanja, nastojao je brojnošću obrtnika i trgovaca u Hrvatskoj opovrgnuti tvrdnju hrvatskih političara da Hrvatska zaostaje za Mađarskom na gospodarskom planu. Dakako da je tome pogodio i potres u Zagrebu 1880., koji je privukao pažnju velikog broja obrtnika iz čitave Monarhije na područje Zagreba i okolice, kamo se lagano i brzo stizalo novoizgrađenom željezničkom prugom.

Popis obrtnika i trgovaca iz 1890. jedini je poimenični popis koji imamo u drugoj polovici 19. stoljeća za sjevernu Hrvatsku, odnosno područje zagrebačke Trgovačke i obrtničke komore i Rijeku, ali u ovom radu donosimo samo popis za tri kotara: Koprivnički, Križevački i Đurđevački, razdvajajući obrtnike iz središta kotara od obrtnika po selima i manjim mjestima.

2. O Adresaru obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890.

Gjuro (Georgius) Justić i Ljudevit (Ludwig) Strohmayer, činovnici Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, osnovane 1852. godine, sastavili su 1890. i objavili 1891. prvi *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890.* na hrvatskom i njemačkom jeziku po nalogu bana Khuen-Héderváryja. Treba upozoriti da, iako je sastavljen 1890. po službenim izvorima i po nalogu vlade, brzina kojom su ga izradila svega dva stručnjaka odražava se u njegovoj kvaliteti, to jest u nepažljivu pisanju prezimena, čestom ispuštanju pisanja punih imena obrtnika i trgovaca, pa ne znamo radi li se o muškoj ili ženskoj osobi, a vjerojatno i utvrđivanju lokacije rada. *Adresar* obuhvaća samo prostor zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore, pa, kada bismo i evidentirali sve obrtnike na području zagrebačke Trgovačke i obrtničke komore, ne bismo mogli izvršiti usporedbu s prostorom osječke Komore, čija je struktura obrtnika i trgovaca, zbog različitosti kupaca, bila znatno drugačija. Naime budimpeštanska vlada drugačije se odnosila prema Slavoniji i Srijemu, a njezine tri županije Mađari su tretirali kao dio svojeg užeg teritorija koji se nalazi u procesu pojačane mađarizacije, koja je u mnogo slabijoj mjeri zahvatila područje zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore. Tu je bilo mnogo malih gradova s još više malih sela i zaselaka nastanjenih seljacima s malim zemljišnim posjedima (*Grundherrschaft*) koji su tek koje desetljeće prije izašli iz statusa kmetova ili krajišnika. U Slavoniji nalazimo pak velike posjede u rukama stranog plemstva (*Gutsherrschaft*), kupljene ili dobivene za ratne i upravne zasluge Bečkom dvoru u doba apsolutizma, koji su tijekom krize započete 1873. sve više prelazili u ruke stranih modernih gospodarstvenika koji podižu tvornice na bazi iskorištavanja domaćih sirovina, plodne zemlje i jeftine radne snage nadničara.

O cehovima imamo dosta brojnu literaturu koja je nastajala tijekom 20. stoljeća iz pera povjesničara, geografa i ekonomista te istraživača lokalne povijesti. No radovi o obrtima i obrtnicima malobrojniji su i uglavnom su rezultati istraživanja ubačenih u lokalne monografije, kojih je do danas izašlo vrlo mnogo. Za područje kojim se bavi ovaj rad najrelevantniji primjer takvog odnosa jest monografija *Podravina* akademika Dragutina Feletara (Koprivnica, 1973.), koji u tom radu navodi autore koji su pisali o gospodarstvu prije njega.⁴ Međutim invenziranje povijesno-ekonomskih istraživanja na području sjeverozapadne Hrvatske poslije toga proširilo je naše spoznaje i danas već rijetko možemo naći neki dio ekonomske povijesti današnje Koprivničko-križevačke županije koji nema svojeg istraživača, ali je i taj proces još u tijeku, pa nam nedostaje prostora da nabrojimo relevantne pisce o razvoju gospodarstva. Obrtnici su preuzeli ulogu čuvara proizvodne tradicije, ali su bili i pokretači napretka i danas ne možemo zamisliti razvoj nekog kraja bez njihova udjela.

3. Teritorij i struktura Koprivničkog, Križevačkog i Đurđevačkog kotara 1903. godine.

Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj iz 1891. obuhvaća područje tadašnje Varaždinske, Bjelovarsko-križevačke, Zagrebačke, Modruško-riječke i Ličko-krbavske županije te Rijeke, dakle i područje senjske Trgovačko-obrtničke komore, a objavljen je na hrvatskom i njemačkom jeziku. U predgovoru *Adresara J.Z.G.* njegovo objavljivanje uoči *Milenijske izložbe 1891.* ukazuje na razloge njegova izdavanja, tj. ukazivanje posjetiteljima u Zagrebu na činjenicu da naše područje, a osobito Zagreb, ima ne samo vrlo povoljan zemljopisno-trgovački položaj koji, s obzirom na mirno stanje u zemlji, mora utjecati na razvoj obrta i trgovine. Da bi to dokazao, poslije predgovora nakladnika iz svibnja 1892. neki J.Z.G. piše u *Adresaru* detaljno o gradu Zagrebu i njegovoj okolini, ali, nažalost, nema takvog osvrtu za kotare. *Adresar* je nastao u kratkom vremenu od studenoga 1890., kada je oglasom pozvan obrtno-trgovački svijet da se prijavi za *Adresar*, a već u svibnju 1891. *Adresar* je bio pripremljen za tisak. U *Adresaru* je najavljena i stalna evidencija obrtnika i trgovaca vođenjem posebnih knjiga, ali na osnovi svojih istraživanja znam da su te knjige vođene vrlo neuredno i nisu siguran pokazatelj početka rada, a još više završetka djelatnosti obrtnika i trgovaca. Privredni registri na okružnim sudovima nešto su točniji, ali mnogi obrtnici rade ilegalno te se, kao seljaci, ne prijavljuju

---

⁴ Dragutin FELETAR, Hrvoje PETRIĆ, *Bibliographia Podraviana: izbor literature o Podravini*, knjiga I, izd. Hrvatski zemljopis i Naklada dr. Feletar, Koprivnica, 2001., D. FELETAR, *Podravina. Prinos poznavanja gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica, 1973.

kao obrtnici, pa nam *Adresar*, koji je trebao biti reklamiran na *Izložbi* 1893., pruža prvi – vjerojatno najobuhvatniji – popis obrtnog i trgovačkog svijeta na području zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore. U ovom radu iskazani su samo obrtnici iz Koprivničkog, Križevačkog i Đurđevačkog kotara, koji većim dijelom danas pripadaju Koprivničko-križevačkoj županiji.

Područje Koprivničkog, Križevačkog i Đurđevačkog kotara opstojalo je 1886. – 1924. u Bjelovarsko-križevačkoj županiji, nakon čega se osnivaju oblasti; danas pripada Koprivničko-križevačkoj županiji. Na tom je području u razdoblju 16. – 18. stoljeća pripremana i vođena obrana od Osmanlija, ali su se i prije i kasnije osjećali utjecaji i istoka i zapada, stoga su tamošnje stanovništvo i jezik bili podvrgnuti dugotrajnom stranom utjecaju. Dio tog teritorija bio je pod vojnom upravom Štajerske u Grazu, a onda Varaždinskoga generalata, ali su stari gradovi Koprivnica i Križevci zadržali i dio svojega posebnog statusa slobodnoga grada. U njima su cehovi predstavljali glavni oblik opskrbe stanovništva, uz proizvode koje su donosili u grad seljaci, koji su se od vremena Josipa II. mogli slobodno kretati, pa i učiti neke obrte, iako ni Koprivnica ni Križevci nisu nikada imali status komuniteta. Sposobnost stanovništva da samo pokriva svoje lokalne potrebe utjecala je na početak osnivanja brojnih malih obrtničkih radionica vrlo brzo nakon završetka razvojačenja, a dolaskom židovskih trgovaca nastaju u mnogim mjestima i male trgovine. Burna povijest ostavila je snažan trag na tom području, na kojem su se vodili ratovi, ali čiji su stanovnici bili tijekom 18. i 19. stoljeća uključeni u ratove koje je Habsburška Monarhija vodila sa svojim susjedima.

Vrijeme kada je objavljen *Adresar* bilo je vrijeme mira koje je tijekom pola stoljeća omogućilo relativno miran razvoj, ali su zbivanja na gospodarskom planu bila itekako vehemementna dovodeći do brzih promjena i česte izmjene gospodarskih subjekata. Sastav *Adresara* pada u vrijeme završetka krize koju je uzrokovao financijski slom na bečkoj burzi. Posljedica toga bilo je nepovjerenje u rad dioničkih društava, uzrokovano slomom mnogih plemićkih posjeda, jer su ta društva sredstva dobivena odštetom za urbarsku zemlju uložila u neprovjerene dionice. Sve je to dovelo do velikih promjena te je područje naših triju kotara postalo privlačno za imigraciju stranih obrtnika i trgovaca, ali i nastavak procesa podjele društva na osnovi imovinskog statusa, koji je bio presudan kao i nesmiljena konkurencija, ali i za uključivanje i u sve razvijeniji politički i stranački život.

Na području Zagrebačke trgovačko-obrtničke komore stranci su primani srdačno i bez većih otpora; to je podržavala i Zemaljska vlada u Zagrebu, ali i ministarstva u Budimpešti koja su bila zadužena za gospodarstvo, financije i promet. Preko službenog jezika na željezničkoj pruzi Mađarska – Rijeka Mađari su jačali svoj utjecaj, koji se sudarao s austrijskim, odnosno kranjskim utjecajem,

koji je dolazio preko *Južnih željeznica* na trasi Budimpešta – Trst. Nalazeći se u tom procijepu, naša tri kotara bila su konačni cilj mnogih obrtnika i trgovaca, koji su svojim znanjima i spoznajama pridonijeli da se taj kraj počeo ubrajati među najnaprednije dijelove tadašnje Hrvatske i Slavonije, koje je područje tek 1902./3., zahvaljujući braći Radić, izrazilo svoje nezadovoljstvo vladom u rukama Mađara. Na proces modernizacije blagonaklono su gledali i Beč i Pešta nastojeći se rasteretiti viška svojeg židovskog stanovništva, ali i zauzeti dominantne pozicije na željezničkoj pruzi prema Rijeci, koja se razvijala kao glavna i velika mađarska luka. U taj proces vrlo su se uspješno uključili i Kranjci – Slovenci zahvaljujući srodnosti slovenskog jezika s kajkavskim jezičnim izrazom.

Prema *Statističkom godišnjaku I*, Zagreb, 1905., u **Koprivničkom kotaru** živjelo je 1890. godine 28.067 stanovnika, a u gradu Koprivnici 6.512; u razdoblju 1869. – 1890. broj stanovnika u kotaru povećao se za 6.816 osoba, a u gradu za 839 osoba. Treba upozoriti da su podaci za 1869. godinu izračunati računski, jer te godine nije rađen popis stanovništva u Hrvatskoj i Slavoniji te nam je to vrijeme do 1880., odnosno 1890., statistički najslabije popisano.⁵

U tom razdoblju izvršene su znatne promjene upravnog ustroja. Koprivnička podžupanija, koja se prije nalazila u Križevačkoj županiji, sada je podijeljena na kotare Koprivnicu i Đurđevac, koji su ušli u Bjelovarsku županiju, oformljenu 1886. godine, a nakon spajanja s Križevačkom u Križevačko-bjelovarsku županiju sa središtem u Bjelovaru. Zbog izoliranosti Bjelovara od željeznice sve do 1894. godine, Koprivnica je – kao prvo mjesto na desnoj obali Drave s jedinim mostom nakon što se most kod Osijeka srušio zajedno s vlakom – postala glavna veza Zagreba s Mađarskom, ali i s Rijekom. Jačaju njezine trgovačke i gospodarske funkcije. Koprivnica dobiva zadaće koje joj uvećavaju gospodarsku vrijednost. U kotar su ušla i neka mjesta ranije Križevačke i Đurđevačke pukovnije nakon razvojačenja, a trgovci i obrtnici s tog područja, pa i iz Prigorja, počinju Koprivnicu smatrati svojim gravitacijskim središtem zbog željezničke stanice. Drnje i Legrad, gdje su se u vrijeme Vojne krajine nastanili mnogi židovski trgovci, sada su se – zbog izjednačenja materijalnih prava s ostalim stanovništvom 1873. – počeli preseljavati u Koprivnicu i tamo svojim kapitalom poticati razvoj trgovine i ugostiteljstva.

Prema statistici 1769. – 1869., grad Koprivnica ubrzano se širio i broj stanovnika povećao se s 2.589 na 5.684, s time da je u tom vremenu u gradu nestalo 92% prijašnjih prezimena, a novih je bilo 91%, što znači da je došlo do velikog useljavanja novog stanovništva sa svih strana.⁶

⁵ *Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije*, I, Zagreb, 1905., dzt. 4 i 30.

⁶ Hrvoje PETRIĆ, *Koprivnica na razmeđu epoha (1765-1870)*, Izd. kuća Feletar i Zavod za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest FF u Zagrebu, Koprivnica – Zagreb, 2000., 82.

Statistički ured u Zagrebu objavio je 1905. godine povećanje broja stanovništva 1869. – 1890. na području Hrvatske i Slavonije. Prema tom izboru, stanovništvo Kotara Koprivnice poraslo je u tom vremenu od 21.251 na 28.067, a grada od 5.683 na 6.513, stanovništvo Križevačkog kotara od 34.444 na 36.449, a grada od 3.229 na 3.665, dok je stanovništvo Kotara Đurđevca poraslo od 34.439 na 55.769 stanovnika.⁷

Popisi stanovništva u drugoj polovici 19. stoljeća obavljali su se neredovito i neuredno, pa je popis koji je slijedio nakon onog 1857., u vremenu bana Josipa Jelačića, proveden na terenu tek 1880.; no kako je vođen po drugim kriterijima, nije moguće napraviti komparaciju za obrtnike i trgovce. Stanovništvo Hrvatske i Slavonije činilo je 1880. godine 75,6% stanovništva koje je obitavalo na području Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Istre, te je na tom području stanovništvo raslo nešto brže nego na području Dalmacije i Istre. Jakov Gelo zaključuje da je to posljedica ne samo prirodnog rasta već još više pojačane imigracije, koja se nastavila i sljedećih godina.⁸ Podatke o proizvodnim zanimanjima zanemaruje prvi moderni građanski popis iz 1857., kao što to vidimo iz monografije dr. Petra Korunića, koji je godinama radio na popisima stanovništva uočivši nedorečenost dotadašnjih istraživanja.⁹ Razloge tome treba tražiti u podređenosti Hrvatske Beču, problematičnom statusu Hrvatske, koja se stalno dijelila i komadala i kojoj se negirala sposobnost da i nakon spajanja svih dijelova bude samoodrživa zemlja, pa je 1868. dobila podređeni položaj u ugarskom dijelu Monarhije. To su osjećali i ondašnji gospodarstvenici, pa je u Beču pokrenut dugovječni *Compas*, a u Pešti istovrsni informator; izlazili su do 1943., ali su podaci za Hrvatsku manjkavi.¹⁰ Ni Trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu, osnovana 1852., nije ispunila svoju zadaću zbog slabog financiranja, iako je tajnik komore Imbro Ignjatijević Tkalac sastavio nekoliko posebnih izvještaja o stanju gospodarstva, pa je onda nezadovoljan i napustio Hrvatsku.¹¹

Ipak, na osnovi djelomičnih popisa možemo vidjeti da stanovništvo sva tri naša kotara pokazuje pozitivan rast – očito su postojali povoljni socijalni i gospodarski, ali i zdravstveni uvjeti. Pri tome grad Koprivica pokazuje veći rast nego grad Križevci, što je vjerojatno posljedica toga što je Koprivnica bila prvo mjesto za iskrcaj i utovar robe na željeznicu s desne strane Drave, odakle se pro-

---

⁷ Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije, I, Zagreb, 1905., str. 4.

⁸ Ivan GELO, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. g.*, Globus, Zagreb, 1987., 101.

⁹ Petar KORUNIĆ, *Naselja i stanovništvo hrvatskih pokrajina 1750.-1870.*, 1, Zagreb, 2019., 13 i 17.

¹⁰ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Ekonomski podaci o gospodarstvu Hrvatske do 1945. godine.* (Compassi). *Acta historico-oeconomica*, sv. 22, 1995., 35-54.

¹¹ Imbro IGNJATIJEVIĆ TKALAC, *Hrvatsko gospodarstvo polovicom XIX. stoljeća. Izvještaji carsko-kraljevskom ministarstvu u Beču*, Zagreb, 2004.

metovalo i prema Đurđevcu i Ludbregu. Križevci su željezički spoj s Bjelovarom dobili tek 1894., a s Varaždinom nikada, s time da su 1886. izgubili status županijskog središta. Godine 1895. i Koprivnica i Križevci izgubili su status povlaštenih kraljevskih gradova, što su na području Hrvatske i Slavonije zadržali samo Zagreb, Varaždin, Osijek i Zemun.

Svakako je zanimljiva upravna struktura naša tri kotara. Oni se znatno razlikuju, kako se to može iščitati iz tablica 1 – 3 koje je sastavio Zemaljski statistički ured u Zagrebu 1903. godine. Iako ima razlika u odnosu na *Adresar* iz 1890. godine, a još više u odnosu na područje današnje Koprivničko-križevačke županije, šteta je što nemamo katalog obrtnika i trgovaca kakav je sastavljen za kulturnu baštinu Podravine i Prigorja 2001. godine.¹²

Tablica 1. Upravna struktura Koprivničkog kotara 1903. godine*

Grad ili upravna općina	Km ²	Broj stanovnika	Prebivalište				
			Gradovi	Sela	Majuri	Zaseoci	Ukupno
Grad Koprivnica	62	7.078	1	1	1	-	2
U. o. Drnje	45	3.586		2		4	6
U. o. Gola	62	5.112		3		5	9
U. o. Hlebine	46	3.017		2		11	13
U. o. Novi Grad Podravski	91	6.556		10		1	11
U. o. Peteranec	27	2.642		2			2
U. o. Sokolovac	199	8.650		35			35
Ukupno	532	36.641	1	55	1	21	78

* „Političko, sudbeno i financijalno razdieljenje i repertorij prebivališta Kraljevina Hrvatske i Slavonije po stanju 1. travnja 1903.“, *Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije I.*, Zagreb, 1905., str. 2, i posebno izdanje Zagreb, 1903.

Iz tablice 1 vidimo da je grad Koprivnica bio središte velikog kotara, ali da ni po površini ni po broju stanovnika nije bio poseban te da ga je po broju stanovnika nadmašivala Upravna općina Sokolovac. Na temelju ispisa imena obrtnika iz *Adresara* iz 1891. saznajemo da je broj obrtnika u kotaru bio čak nešto veći nego u gradu Koprivnici te da su samo trgovci asortimanom roba kojima su trgovali nadmašivali trgovce iz grada. Željeznička pruga otvorena 1870. omogućila je Koprivnici brži razvitak, pogotovo stoga što se vlak nije zaustavljao u manjim

¹² *Podravina i Prigorje. Kulturna i prirodna baština*. Izd. Koprivničko-križevačke županije, Koprivnica, 2001., katalog na kraju knjige.

mjestima između Koprivnice i Križevaca, kao ni između Križevaca i Zagreba, pa se sav utovar teretne robe morao obavljati preko Koprivnice, uključivši i područje od Koprivnice prema Varaždinu, odnosno prema Đurđevcu, koji nisu bili vezani željeznicom. Uočava se dobra naseljenost Prekodravlja, koje je vezano na željezničku mrežu u Mađarskoj preko Gole u Prekodravlju i koje su područje Mađari smatrali svojim; to se osjetilo na benefitima koji su taj kraj učinili naprednim i relativno bogatim. Obrtnici su se teško organizirali nakon ukidanja cehova. Austrijski Obrtni zakon iz 1871. nije dobro prihvaćen, ali ni novi mađarski Zakon o radnjama iz 1884. nije zadovoljio naše trgovce i obrtnike, iako se primjenjivao sve do Zakona o radnjama iz 1931. Na poziv zagrebačke Trgovačko-obrtne komore održana je 1891. Druga obrtnička skupština u Zagrebu. Njoj su u ime Trgovačkog zbora iz Koprivnice prisustvovali trgovci David Deutsch i Ignaz Schwarz, što pokazuje da su u Koprivnici židovski trgovci već imali veću važnost od obrtnika, koji nisu imali svojeg predstavnika, iako su bili brojniji. Stoga je 1903. i osnovan Savez hrvatskih obrtnika, koji je sve do Drugoga svjetskog rata imao važnu ulogu za rad domaćih obrtnika.

Prema *Adresaru*, Gola je pripadala Koprivničkom kotaru, Ždala je pak bila uvrštena u Đurđevački kotar. Možda su upravo tom politikom podjele Mađari poticali gravitiranje stanovništva na tom području prema gospodarski uređenijoj Mađarskoj, koja je poslije 1848. znatno unaprijedila svoje cjelokupno gospodarstvo, povrativši time svoju važnost i politički ugled od prije 1848. godine, što je i utjecalo na kralja Franju Josipa da poslije dva ratna poraza pristane podijeliti s Mađarima carstvo. Za Prekodravlje, koje je nemirna Drava prebacila u prošlosti na lijevu obalu Drave, vodile su se dugo oštre polemike – ono je tek 1920., kao i Međimurje, dodijeljeno Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno monarhističkoj Jugoslaviji, na osnovi sastava stanovništva.¹³ A bilo je to presudno i za Međimurje. Upravna općina Đelekovec i Legrad nisu 1891. pripadali Koprivničkom već Ludbreškom kotaru, čiji će popis obrtnika biti – kako se nadamo – objavljen u 39. broju časopisa *Podravina*.

Križevački kotar bio je teritorijem mnogo veći od Koprivničkog kotara i imao je mnogo rastresitiju strukturu, s više zaselaka smještenih na brdovitom terenu Prigorja, ali su tamo postojali i majuri u vlasništvu preživjelog plemstva ili crkve. Svakako je na strukturu stanovništva na tom području djelovalo to što je on bio do 1886. županijsko središte sa svim popratnim institucijama, uključivši posebno Ratarnicu i gospodarsko učilište, osnovano 1860., koje je do 1891. imalo i Šumarski odjel. Zbog svoje opozicijske politike, Križevci nisu bili u milosti bana Khuen-

¹³ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Ante Trumbić i borba za dravsku granicu na pariškoj mirovnoj konferenciji. Zbornik: *Život i djelo Ante Trumbića*, Zagreb, 1991., izd. JAZU, 91-103; Ivan VEČENAJ-TIŠLAROV, *Mojemu zavičaju. Prekodravlje u povijesti, legendi i priči*. IV, Gola, 1992., 9-121.

Héderváryja, pa se to odrazilo na svim područjima života, a osobito na zanemarivanju velikih upravnih općina u Vrbovcu i Gradecu, koji su malo-pomalo više gravitirali Zagrebu nego Križevcima te danas pripadaju Zagrebačkoj županiji, što se mora uzeti u obzir kod iščitavanja zaključaka ovog rada. Kao županijsko središte, Križevci su u odnosu na Koprivnicu bili bogatiji crkvenim i kulturnim ustanovama, na što svakako djeluju i ruševine kalničkoga grada, ali i Apatovačka voda; a tu se već razvio i turizam zahvaljujući planinarenju Križevčana i Zagrepčana, a Križevački statuti njegovali su tradiciju kalničkih šljivara. Križevci su imali manufakture još u 18. stoljeću, a velik utjecaj imala je i Križevačka ratarica, odnosno gospodarska škola koju su vodili stručnjaci iz Moravske i Češke donoseći spoznaje iz tih najrazvijenijih slavenskih regija u srednjoj Europi. U tom je gradu djelovao i u to vrijeme ugledni dr. Franjo Marković. Križevci su imali i vrlo razvijeni muzički život zahvaljujući svojoj eliti, među kojom je bilo i više pjevača i glumaca svjetskoga glasa. U Križevcima se njegovalo svilarstvo, a Grkokatolička biskupija dala im je značaj crkvenog središta. Tamo je svoju knjižaru otvorio već i Gustav Neuberger. Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu objavio je 1993. detaljnu umjetničku topografiju grada Križevaca i njegove okolice u kojoj najbolji stručnjaci opisuju ne samo crkvenu već i profanu arhitekturu u gradu i mnogim mjestima u kojima su živjeli obrtnici Križevačkoga kotara 1890. godine.¹⁴

Tablica 2. Upravna struktura Križevačkog kotara 1903. godine*

Grad ili upravna općina	Km ²	Broj stanovnika	Prebivalište				
			Gradovi	Sela	Majuri	Zaseoci	Ukupno
Grad Križevci	38	4.408	1	4	-	-	5
U. o. Gradec	37	2.588	-	8	-	-	9
U. o. Raven	114	7.832	-	36	-	7	43
U. o. Sveti Ivan Žabno	122	7.336	-	22	3	-	25
U. o. Sveti Petar Orehovec	114	8.815	-	36	2	3	41
U. o. Vojakovec	191	10.510	-	24	-	18	42
U. o. Vrbovec	200	12.536	-	41	5	6	32
Ukupno	816	54.025	1	171	10	34	216

* *Političko i sudbeno razdieljenje i repertorij prebivališta Kraljevina Hrvatske i Slavonije po stanju 1. travnja 1903.*, Zagreb 1903, str. XIV-XVI.

¹⁴ *Križevci, grad i okolica*, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (ur. Žarko Domljan), Zagreb, 1993., 281-392. Vidjeti i topografsku kartu na str. 9.

Đurđevački kotar bio je veličine prva dva kotara. Imao je samo vojničku tradiciju kao sjedište Đurđevačke pukovnije, iako je, zbog praktičnosti, njezino središte bilo u Bjelovaru. Đurđevac nije bio grad već trgovište, a isti status imalo je i obližnje Virje. Ta dva mjesta dijelila su mnoge važne funkcije, od regulacije vodotokā pa do obrtnika, koji su, podijeljeni u tri skupine, zadovoljavali potrebe sveg stanovništva. Pritom je Virje, zahvaljujući ilircu Ferdi Rusanu, do 1871. imalo i svoju bratovštinu koja je njegovala važne poljoprivredne grane na temeljima dostignuća tadašnje poljodjelske struke, ne zanemarujući ni svilarstvo.

Tablica 3. Upravna struktura Đurđevačkog kotara 1903. godine*

Upravna općina	Km ²	Broj stanovnika	Prebivalište					
			Gradovi	Trgovišta	Sela	Majuri	Zaseoci	Ukupno
Đurđevac	173	13.812	-	1	5		21	27
Ferdinandovac	35	2.339			1		16	17
Kloštar	78	5.903			6		1	7
Molve	45	3.836			1		6	7
Pitomača	121	9.100			7	2	9	18
Sesvete Podravske	29	2.760			1		3	4
Virje	125	11.937		1	5		14	20
Ukupno	606	49.587		2	26	2	70	100

* *Političko i sudbeno razdieljenje i repertorij prebivališta Kraljevina Hrvatske i Slavonije po stanju 1. travnja 1903., Zagreb, 1903., str. XIV-XV.*

Iz tablica 1 – 3 vidimo da je Križevački kotar 1890. bio najveći – i po površini, i po broju stanovnika, i po broju naselja, što je rezultat toga što je do 1886. bio županijsko središte, ali i što je obuhvaćao mjesta koja su se već razvijala pod utjecajem Zagreba (Gradec, Vrbovec) te plodne, nikada plavljene krajeve na padinama Kalnika. Protežući se na 1.958 km², na tom su prostoru u 394 naseljena mjesta živjela 140.053 stanovnika. Najslabije naseljeni bio je Koprivnički kotar, ali je grad Koprivnica sa svojih 7.000 stanovnika pokazivao da preuzima vodeću ulogu u širem području, zahvaljujući željeznici, ali i tome što je bio cestovno raskrižje prema Varaždinu i Đurđevcu, preuzimajući dio poslova toga trgovišta.

4. Obrtnici u gradu Koprivnici 1890. godine.

O cehovima u Koprivnici imamo dosta brojnu literaturu koja je nastajala tijekom 20. stoljeća, ali je povijest obrta i trgovine u drugoj polovici 19. stoljeća još obrađena selektivno. U toj se literaturi tako navode pojedini gospodarstvenici koji su stekli kapital i donijeli odluku o iskorištavanju novoizgrađenih željezničkih pruga te osnovali svoje radnje iskoristivši i iskustvo već zamrlih cehova i vještih pojedinaca koji su se bavili obrtom po selima.

Tablica 4. Popis obrtnika u gradu Koprivnici 1890. te broj obrtnika i ukupno*

Obrtnici po vrstama	Ime i prezime	Broj obrtnika		
		Grad	Kotar	Ukupno
Bačvari	Branilović Blaž, Pizner Franjo, <u>Samobor Ana</u> , Turković Franjo, Turković Vjekoslav	5	4	9
Bravari	Brozović Franjo, Cibulić Ivan, Hunjak Miško, Ivančić Janko, Levanić Mio, Majdak Andro, Rosčan Petar, Šavor Nikola	8	-	8
Brijači	Ester Franjo, Hranilović Nikola, <u>Jagodić Maria</u> , Peroković Ignac, Sabadi Valent, Štefanić Eduard	6	1	7
Brusari	Flossberger Ivan	1	-	1
Češljari	Pevalek Mirko	1	-	1
Čizmari	Andrašek Ivan, Antolković Adam, Antolković Mio, Čapo Josip, Čapo Pavao, Fištrović Imbro, Fištrović Josip, Gašparić Antun, Gutić Stjepan, Habunek Andro, Igrić Imbro, Igrić Stjepan, Ipša Stjepan, Kamenar Ignac, Kolarić Franjo, Kuzmić Vid, Marin Franjo, Medjeral Mio, Mikulčić Gjuro, Mikulec Stjepan, Petrinić Luka, Piščak Ignac, Piščak Tomo, Puškadija Andro, Sabolić Stevo, Savorić Josip, Šolčić Josip, Štefović Mato, Svastnik Antun, Tkalčec Joso, <u>Toplak Josipa</u> , Vati Stjepan, Vartić Vatroslav, Vidačić Bolto, Vlahinja Mato, Zaiček Stjepan	36	4	40
Čohaši	Jambrić Mato	1	-	1
Dimnjačari	Čuber Gašpar, Matijašić Marko	2	-	2
Gostioničari	Grünwald Beni, Hirschl Mavro, <u>Komucki Josipa</u> , Pichler Franjo, Šteiner Šandor	5	3	8
Klobučari – kapari	Ferenc Franjo, Lihman Blaž, Kolarić Franjo, Kolarić Valent, Kolarić Vilko, Kulinc Ignac, Zidarić Mirko	7	-	7

Tiskari	Kostinčer Tito	1	-	1
Kobasičari	Kunštek Josip	1	-	1
Kolari	Betlheim Ivan, Bukec Franjo, Mestrić Rudolf, Solar Andro, Solar Ivan	5	17	22
Kotlari	Strahinja Ivan	1	-	1
Kovači	Bocak Josip, Detelj Franjo, Karteš Josip, Kartis Josip, Klamer Ivan, Pazić Adolf, Potočnjak Imbro, Pročić Franjo, Radotović Lazo, Sokač Franjo, Solar Josip, Turković Ferdo, Župić Mavro	13	57	70
Kožari	Filipović Stanko, Filipović Stjepan, Vehovec Lovro	3	-	3
Krčmari	Antolković Mio, Ban Mato, Betlheim Ivan, Damović Josip, <u>Dobranić Maria</u> , Gjurin Tomo, Glogovski Gabro, Graf Lavoslav, Grdelac Marko, Garničec Petar, Han Aron, Hirschler Josip, Hocheger Josip, Horvat Andro, Janeš Stjepan, Jambrek Franjo, <u>Kamasić Verona</u> , Kamenar Ignac, Kanik Ivan, <u>Kovač Ana</u> , Kovač Marko, Koščak Gjuro, Lukinec Mirko, Mager Šimun, Manzer Josip, <u>Milek Bara</u> , Nebojčić Imbro, Nespor Antun, Ostrovski Jakov, Petričić Benko, Pevalek Josip, Pevalek Vjekoslav, Rogina Ivan, Senjan Mio, Seiwert Adolf, Schifkorn Ivan, Španić Rok, Solar Josip, <u>Ugarković Maria</u> , Vartić Vatroslav, Vidoš Mato, Vrbnjak Štefan, Weinberger Gjuro, Zrinščak Ignac	44	60	104
Krojači	Bek Ignac, Beranek Petar, Biba Ignac, Cesarec Jakob, Ferček Janko, <u>Fürst Fany</u> , Gruntner Ferdo, <u>Heinrich Netti</u> , Hochegger Josip, Klluger Izrael, Kanašić Luka, Kosina Andro, Križan Mato, Lauš Mavro, Leipnik Albert, Loborec Gjuro, Loborec Josip, Lovreković Pavao, Lukman Martin, Mešnjak Stjepan, Neubert Ivan, Pergarić Franjo, Podneski Ivan, Prepelec Mato, Rižner Valent, Šmauc Jakob, Šavor Stjepan, Weiss Mavro	28	4	32
Krznari	Celak Mato, Kopija Antun, Korošec Adam, Križan Ivan, Tkalčec Ivan, Zidarić Andro	6	-	6
Limari – špengleri	Samek Makso	1	-	1
Ljekarnici	Smekal D., Zeiga F.	2	-	2

Lončari	Belaić Mio, Dobrovec Josip, Hardi Ivan, <u>Haroš Bara</u> , Kršan Stjepan, Piščak Mirko, Posavec Lovro, Šimek Ivan, Viker Rudolf	9	5	14
Bojadisar tkanina	Gross Šandor	1	-	1
Medičari i voštari	Hadjak Josip, <u>Kovačić Jula</u> , Sulimanović Josip	3	-	3
Mesari	Fuchs Valent, Glass Franjo, Grasek Antun, Grubešić Josip, Hagen Josip, Hirschl Ignac, Hirschler Josip, Ivančić Gjuro, Jaklin Antun, Kovačić Ivan, Kristofić Vinko, Mališa Antun, <u>Neufeld Roza</u> , Petričić Petar, Pevalek Josip, Podunajec Tomo, Siletić Gjuro, Šimunković Josip, Singer Leopold	19	13	32
Mlinari	Butina Tomo, Dlaka Vinko u Bregima, Križek Martin, Kvakarić S., Pravdić Andro, Semeraj Gjuro, Šparholc Lavoslav, Vaš Stjepan	8	102	110
Nožari	Kolar Dragutin	1	-	1
Opančari	Hakman Valent, Ivanek Mirko, Ivković Stjepan, Košak Franjo, Kovačević Janko, <u>Kovačević Kristina</u> , Kovačević Janko, Miklučić Antun, Sakulja Gjuro, <u>Satvari Cila</u> , Ščetinec Ljudevit, Šimunović Andro, Uzvrč Dmitar, Vrban Imbro	14	6	20
Ciglana – opekarna	Općina Koprivnica	1	-	1
Pekari	Durlan Lacko, Mautner Vilim, Šagaršeg Gjuro, Toljan Milan, Urek Ivan	5	7	12
Poduzetnici	Sodić Martin	1	-	1
Postolari	Barković Franjo, Blagojna Martin, Furić Leopold, Habada Franjo, <u>Horvat Kata</u> , Hulina Mirko, Jambrec Grga, Jurić Mato, Klein Ferdo, Koćurko Franjo, Konjiček Šimun, Kopričanec Ferdo u Bregima, Kudelić Stjepan, Kvakarić Tomo, Lengyel Ludvig, Lončarić Josip, Malec Ivan, Malec Janko, Marenić Aleksa, Martinušić Ignac, Martinušić Martin, Orban Franjo, Spreiner Julio, Spielberg Josip, Steiner Filip, Tončić Ivan, Varović Jakob, Viker Vjekoslav, Vragović Ivan, Vukić Tomo, Zgorelec Ivan, Zidarić Josip, Zrnić Pavao	33	28	61
Sapunari	Sepić Franjo	1	1	2

Sedlari i remenari	Dretar Petar, Grbčić Mio, Ivanković Antun, Kristijan Josip ml., Kristijan Josip st., Miksovski Josip	6	-	6
Slikari soba	Anzel Lovro, Regina Josip	2	-	2
Sodari vode	Löffler Natan	1	-	1
Stolari	Cmrk Tomo u Bregima, Jakupek Josip, Kaučić Ivan, Kesternak Josip, Kolar Vid, Koščal Josip, Kosinja Rudolf, Kovačević Gjuro, Levi Ssmuel, Lipovec Franjo, Lovreković Antun, Peras Ignac u Bregima, Postružin Ivan, Sabadi Ferdo, Sešček Vaclav, Vettinger Josip, Žumbor Antun	18	12	29
Svratištari	Schlossberger Makso	1	-	1
Tesari	Bedenik Martin, Vajda Jakob	2	2	4
Tkalci	Bahunjak Stjepan, Brauneger Franjo, Capari Gjuro, Filipčić Marko, Gašparić Leopold, Gudić Rok, Jakupić Gjuro u Bregima, Jara Franjo, Knapić Pavao, Kropaj Josip, Lesobar Stjepan, <u>Majcen Iva</u> u Bregima. Mikulin Joso, <u>Purgarić Ana</u> , <u>Sablić Ivan</u> u Bregima, Salaj Mio u Bregima, Vandekar Antun u Bregima, Žižko Konstantin	18	2	20
Urari	Galduner Otto, Leitmeier Teodor	2	-	2
Užari	Jakčin Franjo, Grubešić Franjo, Kompari Stjepan, Mihalić Antun, <u>Ščetinec Katarina</u>	5	-	5
Zidari	Florjan Ivan, Kokolić Josip, Kralj Blaž, Reš Josip, Reš Vinko, Zidarić Josip	6	2	8
Ukupno		324	332	656

* G. JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891, str. 49-210. Podcrtana su ženska imena.

Tablica 4 ukazuje na struke obrtnika u gradu i kotaru te broj obrtnika u tim strukama. Poimence su navedeni imenom i prezimenom obrtnici i obrtnice grada Koprivnice, a zatim je u stupcu iza broja obrtnika u gradu naveden broj obrtnika iste struke u kotaru na osnovi tablice 5, čime je omogućena kvantifikacija obrtnika u gradu i izvan njega na području kotara. Na osnovi iskazanog zaključuje se da je broj obrtnika u kotaru bez grada bio veći od broja obrtnika u gradu, što ukazuje na jak gospodarski potencijal sela, odnosno agrarni karakter čitavog kraja kada urbanizacija i industrijalizacija još nisu uzele većeg maha.

Svi su obrti individualizirani, a samo je koprivnička ciglana u vlasništvu i pod upravom grada, pa to obilježava moderizaciju i gradnju kuća od cigle; kuće od drva prestaju se graditi, što je i posljedica velike sječe šuma.

U tablici su podcrtana imena žena obrtnica, ali – s obzirom na to da su kod nekih prezimena umjesto punog imena navedeni samo inicijali – moramo pretpostaviti da se i tu prikriva možda neka obrtnica. Ta primjedba vrijedi i za sve druge tablice u ovom radu.

U gradu Koprivnici radilo je 20 obrtnica, i to: Maria Jagodić imala je frizersku radnju, a Josipa Toplak čizmarsku radnju, krčmarice su bile Maria Dobranić, Verolna Komasić, Ana Kovač, Bara Milek i Maria Ugarković, krojačice su bile Fany Fürst i Natti Heinrich, a njihova imena ukazuju na to da su promicale modu srednje, a možda i zapadne Europe. Lončarstvom se bavila Bara Haroš. Medičarka i izrađivačica svijeća bila je Jula Kovačić, kao mesarica je radila Roza Neufeld; opančarke su bile Kristina Kovačević i Cila Satvari, postolarsku radionicu držala je Kata Horvat, a tkanjem se bavila Iva Majcen iz Koprivničkih Brega, koji su se smatrali sastavnim dijelom grada. Ana Purgarić i Katarina Ščetinec imale su užariju.

U tablicama su navedene samo gospodarski aktivne osobe, s time da je vjerojatno svaki obrtnik imao i obitelj, pa je od obrta u gradu i u kotaru živjelo više od tisuću osoba. U svakom slučaju, 324 obrtnika u gradu i 332 u kotaru, to jest 656 obrtnika i obrtnica velik je broj, a njihova raspodjela u 32 skupine zanimanja pokazuje bolju razgranatost nego što je bila prije kod cehova i kućnih zadruga, koje su već gotovo posve nestale na tom području.

Svakako je zanimljivo da je u kotaru bilo čak i malo više obrtnika negoli u gradu, što je posljedica nastojanja da svako selo ima krčmu i bačvara te svojeg kolara, stolara i kovača jer su kola tada bila najvažnije prijevozno sredstvo za ljude i robu s polja i iz šume. Stoga taj podatak ne iznenađuje, premda razloge možemo tražiti i u agrarnoj prenaseljenosti, uslijed čega se koristila svaka mogućnost zarade. Tako su obrtnici na selu imali većinom dva zanimanja, obrtničko i poljoprivredno, a spretan seljak popravljao je i izrađivao sve što je znao i mogao, pa su mnogi radili kao sezonski radnici u izvlačenju drva iz šuma zimi ili su se bavili rudarenjem u ono nekoliko lignitskih ugljenika za kojima je potreba željeznica i radionica bila velika; zbog nedostatka zrelih šuma, ugljenom su se namirivali i krajišnici u imovnim općinama.

Može se pretpostaviti da su obrtnici u Koprivnici raspolagali većim znanjem i da su imali bolju opremu nego obrtnici na selu, pa i da su došli u grad iz okolice radi lakšeg školovanja djece i većeg broja korisnika...

U Koprivnici su radila 44 krčmara, pet gostioničara i jedan svratištar, čime su bile zadovoljene sve potrebe građana, ali i gostiju koji su dolazili u grad i često nastavljali put do krajnjeg odredišta. To je vrijeme kada se počinje njegovati i noćni

život u krčmama oko željezničke stanice. No iznenađuje da je u kotaru radilo 60 krčmi i tri gostioničara, pa su očito gostionice bile mjesta sastanaka mještana gdje su se raspravljala važna pitanja, ali i gdje su trgovački putnici i prolaznici obavljali svoje poslove i dobivali potrebne informacije. Detaljnija analiza pokazuje da su krčmari često bili Židovi koji su svoje poslovanje vezali i uz trgovinu mješovitom robom ili sitničarenjem. I u gradu Koprivnici krčme su imale važnu društvenu ulogu, pa su upravo one među prvima regulirale svoje odnose posebnim pravilima. U krčmama se točilo i vino, ali i – s obzirom na vojničku tradiciju grada – i pivo, pa iznenađuje da Koprivnica nije imala u tom vremenu posebnu vinariju ili pivovaru. Uostalom, s Križevcima, gdje je Katz vario pivo, postojala je dobra željeznička povezanost. Mnogi krčmari i gostioničari bili su i gradski zastupnici. Tako posjedujemo dokument kojim poljodjelac, mesarski i krčmarski obrtnik i gradski zastupnik iz Koprivničkih Brega Tomo Podunajec podnosi *corpus separatum* protiv zaključka gradskog zastupstva od 15. ožujka 1893. žaleći se što je sječa gradske šume Lešce pokraj Brega posve uništila cestu izvozom drva, pa moli da se cesta umjesto s 200 hrpa pruca obloži s 300 hrpa kako bi se njome mogao lakše odvijati promet, a traži se i direktna cesta iz Sigeca do Brega.¹⁵

Struktura obrtnika ukazuje na to da je odjevna i obučarska proizvodnja još uvijek bila u rukama domaćih obrtnika koji su svoje proizvode prodavali i na sajmovima. Nema još ni Tivara ni Bate, pa se domaći tkalci bave izradom tkani na tkalačkim strojevima, a isto to možemo pretpostaviti i kod izrade obuće raznih vrsta. U Koprivnici 36 čizmara svjedoči o tome da su se, zbog blatnjavih putova i poljoprivrednog rada, mnogo nosile čizme, a u Koprivnici nije još bilo nijedne asfaltirane ulice. Možemo zaključiti da je životom dominirala samodostatnost, ali i skromnost osobnih potreba. Mnogi su se nastojali opskrbiti kod domaćih obrtnika koji su bili i ugledne osobe u gradu i članovi mnogih odbora i društava. Zidara je bilo u gradu svega šest, a među njima i Josip i Vinko Reš, koji su gradili u Koprivnici gotovo pola stoljeća. Grad Koprivnica, zbog prometa na graničnom prijelazu, ušao je u razdoblje velikog poleta pridolaskom Židova koji su se bavili trgovinom, pa su se počele graditi prve privatne jednokatnice u historicističko-secesijskom stilu.¹⁶ Obrtnici koji su kao naučnici proputovali Ugarskom i Austrijom stekli su tamo ne samo najnovija znanja o svojem poslu već su stekli i naviku jačanja društvene povezanosti, što se osjetilo u životu grada.

¹⁵ Hrvatski državni arhiv, Upravni odjel Zemaljske vlade, kut. 928/ br. 1915. Podunajec je bio gradski zastupnik u vrijeme povjerenika Kolomana pl. Mattaschicha. U tom vremenu zastupnici su bili Arnold Betlheim, David Deutsch, Šandor Gross, Jacques Hirsler, Andro Horvat, Martin Krapec, Franjo Kušević, Benko Petričić, Martin Puhalo, Tomo Podunajec, Josip Reš, Josip Roga, Gjuro Vaić, Mato Vidoša, Mirko Kvakarić i dr. Matija Pavelić, Ivan Rogina i Ljubomir Živković.

¹⁶ Draženka ERNEČIĆ, Vrijeme velikog poleta. Historicističko-secesijska izgradnja grada, u: *Koprivnica. Izabrane teme*, II. izdanje, Koprivnica, 1997., 91-101.

Analiza *Adresara* navodi nas na zaključak da se sve potrebno za tadašnji način života moglo nabaviti u gradu Koprivnici, ali da su neke struke vezane uz rad na zemlji bile jače zastupljene u malim mjestima na području kotara nego u gradu (tablica 4 i 5). U grad se dolazilo uglavnom radi sajмова, koji su bili tjedni, mjesečni i godišnji. Na njima su se, na Sajmišnom trgu, gdje je bila i vaga, prodavali stoka i žito, ali se počela kupovati i industrijska roba iz razvijenijih dijelova Monarhije. U to su vrijeme spretni židovski trgovci već preuzeli najbolje lokacije za trgovinu u gradu, iskoristivši rušenje starih gradskih bedema, te su tu sagradili i nove dobro građene zgrade, a domaći obrtnici i sitniji trgovci povukli su se na drugu liniju, na periferiju grada. Njihovi su lokali bili manji i sačuvali su nešto od cehovske tradicije, sudeći po izloženoj robi i posebnom mirisu male radnje, ali i susretljivosti obrtnika da raspravlja o lokalnim događajima. U obrtnim radnjama često je radila čitava obitelj zajedno s kalfama i šegrtima, koji su bili obavezni polaziti šegrtsku školu. Radnja je obično bila uz kuću, gdje je domaćica vezala jedan i drugi dio svojim zalaganjem i radom. Novo gradsko središte nastoji poništiti sjećanje na vrijeme kada je grad imao i vojnu funkciju, a formiranje gradskog perivoja na račun prodaje šuma u blizini grada znatno mijenja njegov izgled. Dio tvrđave ostao je samo u tragovima u tzv. Varoškoj grabi, gdje se danas održava barokna tradicija posvećena starim obrtima.

Što se događalo poslije 1891. godine s obrtnicima, možemo naslutiti iz *Spomenice Saveza hrvatskih obrtnika 1907. - 1935.* U njoj je 1904. u gradu Koprivnici iskazano 289 obrtnika, ali su to bili samo obrtnici katoličke vjere udruženi u Savez.¹⁷ U svakom slučaju, udruživanje postaje važna karika društvenog života grada, ali ta podjela nije uvijek bila jako sretna. Društva su bila strukovne, vjerske i glazbene prirode i obično su bila čvrsta poveznica među članovima.

Po prezimenima možemo ipak zaključiti da je u Koprivnici bilo mnogo domaćih ljudi obrtnika koji su počeli poučavali buduće obrtnike kako bi položili stručne majstorske ispite pred Obrtnim zborom vezanim uz rad Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, odakle su primali upute i savjete. Oko 1884. u Koprivnici je počela raditi šegrtska škola, te više nije bilo potrebno, kao u doba cehova, odlaziti na usavršavanje u druge dijelove Monarhije jer je starija generacija obrtnika znala prenositi svoja znanja mladima.¹⁸ Zanimljivo je da među domaćim prezimenima obrtnika ima vrlo malo onih koji su posegnuli za podizanjem tvornica, ali njihove potomke nalazimo i danas u Koprivnici kao stanovnike grada koji rade razne poslove.

---

¹⁷ *Spomenica Saveza hrvatskih obrtnika 1907.-1933.* Zagreb, 1934., str. 33.

¹⁸ Ružica BRAČKO-MEDVARIĆ, Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Šegrtska škola u Koprivnici od 1886. do 1900 godine, *Podravski zbornik*, 42, Koprivnica, 2017., str. 101-122.

5. Obrtnici u Koprivničkom kotaru bez grada Koprivnice 1890.

Poimenični navod obrtnika u Koprivničkom kotaru ukazuje na velik broj obrtnika i obrtnica. To pokazuje na zatvorenost seoskih društava, koja imaju gotovo sve što im je potrebno za život i rad u svojem selu.

Kao što je gotovo svako selo dobilo svojeg trgovca, tako je sve do 1918. gotovo svako selo imalo i krčmu. Krčme su bile mjesta razmjene lokalnih vijesti, tamo se i slavilo i tugovalo, ali i dogovaralo u slučaju nevolja. Iako je za bana Khuen-Héderváryja uvođenjem visokog cenzusa smanjen broj birača, zanimanje za politiku uslijed nenarodne politike povećalo se, a i pojava sve većeg broja stranaka koje agitiraju uoči izbora, kada su i politički skupovi bili dozvoljeni, uvlači narod u politiku.

Loše i neuređene, a i malobrojne ceste ograničavale su zimi i tijekom proljetnih kiša kretanje stanovništva, ugrožavajući i rad obrtnika. Ceste su se dijelile na državne, županijske, kotarske, mjesne i seoske putove, a prohodne cijelu godinu bile su samo one ceste koje su se posipale kamenom tucanicom iz Moslavine ili iz šljunčare koja je otvorena kod Drnja prilikom gradnje željezničke pruge.

Tablica 5. Popis obrtnika u Koprivničkom kotaru bez grada Koprivnice, 1890. godine *

Vrsta obrta	Mjesto obrtovanja	Pošanski ured	Prezime i ime obrtnika
Bačvari	Gola	Gola	Kaučić Marko, Mörtel Ivan
	Hlebine	Drnje	Posavec Gjuro
	Novigrad	Novigrad	Ivanušec Tomo
Brijači	Novigrad	Novigrad	Koel Gjuro
Ciglari	Novigrad	Novigrad	Muženić Franjo, Rešen Petar
Čizmari	Peteranec	Drnje	Bugar Gjuro, Kacer Ivan, Znidarić Blaž ml., Zidarić Blaž st.
Gostioničari	Novigrad	Novigrad	Pevalek Franjo
	Peteranec	Drnje	Vaić Mio
	Sokolovac	Sokolovac	Toth Gašpar
Kolari	Đelekovec	Drnje	Madjar Mio, Željezak Blaž, Željezak Štefo
	Hlebine	Drnje	Janković Martin
	Novi grad	Novigrad	Imbri Gjuro, Ivanušec Ivo, Lovriček Bolto, Posavac Šimunić Ana, Posavec Franjo
	Peteranec	Drnje	Belčić Martin, Gudek Tomo, Ornik Franjo

	Sigetec	Koprivnica	Juriša Ivan, Šemper Pavo
	Torčec-Gjelekovec	Drnje	Kosnica Imbro, Kovačević Martin, Sataić Joso
Kovači	Badtinovec	Sokolovac	Lovrenčić Andro
	Botovo	Drnje	Dombaj Mato
	Drnje	Drnje	Sočev N., Jelenko N.,
	Gjelekovec	Drnje	Omrok Tomo, Gažić Josip, Vuljak Imbro, Vuljak Tomo
	Gola	Gola	Butor Franjo, Kendjelić Ivo
	Gotalovo	Gola	Gjörgy Kiš, Premec Tomo
	Hampovica	Novigrad	Šabarić Dragutin, Šabarić Nikola, Vicenski Ivo
	Hlebine	Drnje	Družinić Josip, Filiipović Gjuro, Gabaj Mato, Generalić Franjo, Generalić Pavao, Imbriovčan Mato, Jankač Štef
	Kunovec	Rasinja	Jambrešić Gjuro, Sučić Ivan, Vinković G.
	Miholjanec	Novigrad	Dikon Gjuro, Kuštrak Jakob
	Mučna velika	Sokolovec	Gjurgjek N.
	Novigrad	Novigrad	Adaković Štefo, Fačeng Imbro, Gabo Josip, <u>Helinger Dora</u> , Maljak Franjo, Mičurin Mato, Mužinić Ivo, Peroš Franjo, Peroš Ivo, Peroš Martin, Šoštarčić Jozo
	Peteranec	Drnje	Benotić Franjo, Blažek Tomo, Bukek Jakob, Gjurinec Vid, Horvat Franjo, Lukač Tomo, Pavuško Bolto, Samodji Franjo, Maurer Ante, Nemet Janoš, Vereš Stjepan
	Sigetec	Drnje	Berita Franjo, Eršeg Andro, Kanižanec Mato, Klobučarić Blaž, Vlahović Štefo
	Sokolovac	Sokolovac	Balaš Štefan
	Torčec	Drnje	Štarić Ivo
Krčmari	Batinovec	Sokolovac	Gvozdanović Stevo, Ivanić Ivo, <u>Toljan Maria</u> , Weiss Aleksandar
	Botovo	Drnje	Kratohvil Ivan, Lang Viktor, Lakman Antun

	Drnje	Drnje	Hveh Josip, Hofman Jakob, Spitzer Filip, Štimac Josip, Vaić Mio, Volak Julius, Žagar Pavao
	Gjelekovec	Drnje	Horvat Luka
	Gola	Gola	Amzelberg David, Weiss Josiip
	Gotalovo	Gola	Grünbaum Vilim
	Grubičane veliko	Sokolovac	Fajtović Stevo, Jakčin Jakob, Lazarević Simo, Vrabčević Todor
	Hampovica	Novigrad	Hrga Rajmund
	Hlebine	Drnje	Culek N., Čarbo Bolto, Goldberger Josip, Mesaroš Josip, Schwarz Antun
	Imbrijovec – Gjelekovec	Legrad – Ugarska	Fischer David
	Ivanec – Gjelekovec	Koprivnica	Matica Mato, Rosenberg Mavro
	Jagnjedovac	Koprivnica	<u>Löwy Johana</u> , Turk Ivan
	Javorovac	Novigrad	<u>Slandri Mara</u>
	Kunovec	Rasinja	Kreutzer Samuel
	Ladislav – Laislav	Novigrad	<u>Kalivoda Marija</u> , Weiss Jakob
	Lepavina	Sokolovac	Samostan o. franjevaca
	Mučna mala	Sokolovac	Janić Rade
	Mučna velika	Sokolovac	Vukavić Mile, <u>Žagar Tina</u>
	Novigrad	Novigrad	Amselberger Albert, Deutsch Moses, Ivančić Gjuro, Matunci Mio
	Peteranec	Drnje	Eisenstedter Filip, Hofman Jakob, <u>Machan Agneza</u> , Zierer Samuel
	Plavšinc	Novigrad	<u>Ljubešić Sofija</u> , Matunci Mio, Mihalfi Josip
	Ruševac	Sokolovac	Crnčić Martin, Horvat Imbro, <u>Horvat Manda</u>
	Sigetec – Peteranec	Drnje	Grabarić Valent
	Sriem	Sokolovac	Bačlin Mato, Dolovčak Mato, Jamić Rade
	Torčec – Gjelekovec	Drnje	Ivko Adolf
Krojači	Novigrad	Novigrad	Pezak Franjo, Turinek Antun, Ubitil Venc
	Sokolovac	Sokolovac	Fišer Simon

Lončari	Miholjanec	Novigrad	Kos Martin, Vicenski Mato
	Novigrad	Novigrad	Petrović Ivan, Sigmund Mijo
	Sokolovac	Sokolovac	Jaklin Martin
Mesari	Gjelekovec	Drnje	Šalamun Martin
	Gola	Gola	Husić Pavao
	Grabičani Veliki	Sokolovac	Bodin Todor, Marčinko Mirko
	Hlebine	Drnje	Goldberger Josip, Mesarić Josip, Schwart Anton
	Jagnjedovec	Koprivnica	Weiss Samuel
	Kunovec	Rasinja	Kreutzer Samuel
	Novigrad	Novigrad	Amelberg Albert, Pevalek Franjo, Bogari Ignac
	Sokolovac	Sokolovac	Sonenschein Adolf
Mlinari	Drnje	Drnje	Benotić Marija i Sablić, Dambaj Mijo, Kičinbači N., Kolarić Mato, Lendvaj i Peršić, Pavlović Bolto, Petrović Štefo, Stancar Gjuro, Sukman Antun, Šonac Mato, Tabuš i drug, Varavić Ana, Valaj Ivan.
	Gjelekovec	Drnje	Androlić Valent, Dolenc Pavao, Harmaj Gjuro, Salamon Franjo, Samoščanec Stjepan
	Gola	Gola	Balaš Josip, Kušić Mijo, Lukačić Gjuro, Nemeč Martin, Petanović Josip, Petljanović Joso, Palačnjak Franjo
	Gotalovo	Gola	Balog Josip, Curi Pavao, Imbro Andraš, Kolar Franjo, Kolar Janči, Marget Josip, Rozman Tomo, Sokač Janoš
	Grabičane Velike	Sokolovac	Bodin Todor, Klamer Franjo, Marčinko Mio, Paler Josip, Turk Josip
	Hampovica	Novigrad	Borko Ivo, Gluhak Valent, Pandur Štefo, Šabarić Blaž, Štefec Ivo, Štamec Bolto
	Hlebine	Drnje	Bok Gjuro, Jerebić Jakob, Kokar Josip, Magdić Mirko, Miholek Mio, Pakošin Jakob, Pokec Ferko
	Ivanec Gjelekovec	Koprivnica	Muger Gjuro

	Javorovac	Novigrad	Halapa Mato, Rozmarić Andra, <u>Siandri Mara</u> , Štefan Petar
	Kunovec	Rasinja	<u>Edišar Jula</u> , Podmajec Gjuro
	Lepavina	Sokolovac	Franjevački samostan
	Miholjanec	Novigrad	Antolaš Petar, Kos Stevo, Leduš Gjuro, Martinić Stevo, Mihoković Valent, Patačko Petar, Suntić Karlo, Weiss Adolf
	Mučna Mala	Sokolovac	Fras-Magar Martin, Hanžeković Joso, Petanji Petar
	Mučne Velika	Sokolovac	Bakany Josip, Baranec Jakob, Baranić Ferdo, Baranić Franjo, Koprivec Stjepan, Trumbetaš Pavao
	Novigrad	Novigrad	Karjačić Mio, Kuzman Franjo, Molnar Gjuro, Pavelić Pavao, Poligač Viktor, Puškarić Franjo, Scandri Janko, Sebastian Alois
	Rieka – Sokolovac	Koprivnica	Benko Kalman, Grgelj Janoš, Milivojević Gjuro, Vandjija Gjuro
	Ruševac	Sokolovac	Bajžar Tomo, Crnčić Imbro, Horvat Petar
	Sigetec – Peteranec	Drnje	Kolarić Andro, <u>Korošec Mara</u> , Nenadan Tomo, Penač Blaž, Šianec Jakob
	Sokolovac	Sokolovac	Janković Stevo, Ostoić Mile
	Torčec – Gjelekovec	Drnje	Lakuš Ivo, Vukovec Karlo, Vukovec Dragutin
Opančari	Hampovica	Novigrad	Hunjet Gjuro, Sabarić Stefo
	Mučna Mala	Sokolovac	Duda Franjo
	Novigrad	Novigrad	Forko Franjo, Mužinić Imbro, Rušak Imbro
Pekari	Drnje	Drnje	Janavić N.
	Gola	Gola	Gorčanec Lovro
	Novigrad	Novigrad	Plemenčić Ivan, Rozmarić Martin
	Sokolovac	Sokolovac	<u>Glücksfeld Tereza</u> , <u>Kastelić Ana</u> , Mlinarić Mirko
Postolari	Botovo	Drnje	Novak Mijo

	Drnje	Drnje	Ganzer Dragutin, Milek Gjuro, Mužinić Gjuro, Sović Gjuro
	Gjelekovec	Gjelekovec	Golubić Niko, Kedmenec Andro, Maltarić Andro, Šipek Viktor
	Gola	Gola	Šandin Mijo, Vrban Blaž
	Gotalovo	Gola	Cikač Blaž
	Hampovica	Novigrad	Šabarić Štefo
	Novigrad	Novigrad	Bukovčan Martin, Ljubić Ivan, Miler Ivan, Sabolić Bolto, Varjačić Miko, Vedriš Franjo
	Peteranec	Drnje	Jurašić Albert, Raufaj Filip
	Plavšinc	Novigrad	Prebješić Alois
	Rieka Gornja	Rieka Gornja	Kešek Aleks, Krofl Antun
	Sigetec- Peteranec	Drnje	Vrban Franjo
	Sokolovac	Sokolovac	Hranić Mato, Kubić Adam, Pintarić Ilija
Sapunari	Sokolovac	Sokolovac	Glükstahl Vilim
Stolari	Drnje	Drnje	Doktoriće Martin, Mužinić Franjo
	Hampovica	Novigrad	Lander Mio, Lomber Mio
	Hlebine	Drnje	Hegedušić Ivo
	Kunovec – Rasinja	Rasinja	Kralj Gjuro
	Novigrad	Novigrad	Klanček Bara, udovca, Ligman Mio
	Peteranec	Drnje	Cesarec Gabriel, Kodmenec Ivo, Kodmenec Ivan
	Sigetec – Peteranec	Drnje	Barić Gjuro
Tesari	Gola	Gola	Nemet Šandor
	Sokolovac	Sokolovac	Kokolj Alois
Tkalci	Gola	Gola	Graf Imbro
	Sigetec – Peteranec	Drnje	Valent Tomo
Tokari	Novigrad	Novigrad	Fačeng Gjuro
Zidari	Drnje	Drnje	Augustinović Antun, Škripec N.,
Ukupno			332

* G. JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891., str. 49-211.

Tablica 5 sadrži popis obrtnika u Koprivničkom kotaru bez grada. Kod svakog mjesta određene struke iskazuje se i pošta kojom su se obrtnici služili, jer je to bilo jedini način izvanseoske komunikacije. Vidimo da se koriste poštanske usluge u Drnju, Novigradu Podravskom, Rasinji, Goli i Reki, a ponekad i u drugim poštanskim uredima. Neki Đelekovčani služili su se poštom u Drnju, pa su u *Adresaru* tako i iskazani i uvršteni u našu tablicu 5, iako po političkoj razdiobi oni spadaju u to vrijeme pod Kotar Ludbreg, odnosno Varaždinsku županiju. Mnoga od tih mjesta danas imaju svoje monografije.

Gotovo su svi obrti u rukama privatnika, osim krčme i mlina u Lepavini, koje je držao franjevački samostan u Koprivnici.

Na području kotara radilo je 18 žena u obrtu, dakle gotovo isto toliko koliko i u gradu, ali su one radile samostalno samo kao krčmarice, mlinarice i pekarice, dok su u tri struke – kolarskoj, kovačkoj i stolarskoj – vjerojatno radile uz pomoć pomoćnika naslijedivši obrt poslije smrti supruga. U gradu su njihova zanimanja raznovrsnija, a vjerojatno su bile i samostalnije nego na selu. Žene obrtnice u kotaru bile su: Ana Šimunić, koja je imala kolarsku radnju; Dora Helinger, koja je držala kovačnicu, vjerojatno uz pomoć pomoćnika nakon smrti muža; najviše je bilo krčmarica, i to čak osam: Marija Toljan, Jelena Löwy, Mara Slandrik, Maria Kalivoda i Tina Žagar; četiri su bile mlinarice u Drnju na Dravi, i to Marija Benotić i Bara Varović, Mara Sandri, Jule Edišar i Mara Korošec; Tezera Glücksfeld i Ana Kastelić držale su pekarnicu; udovica Bara Klanček držala je stolariju i jedino je kod nje bilo naznačeno da je udovica.

6. Obrtnici u gradu Križevcima.

Taj stari grad, kao što to dokazuje kalnička utvrda te podjela na Donji i Gornji grad – vojnički i građanski – imao je spomena vrijednu ulogu u hrvatskoj povijesti i kulturi. U njemu je bilo i nekoliko plemićkih obitelji koje su znatno utjecale na povijest grada, ali su one većinom napustile vođenje posjeda. Političar i književnik Franjo Marković te osnivač Novinarskog društva Grlović, kao i mnogi drugi uglednici, potječu iz toga grada i njegove blizine, a njegova Gospodarska škola i planinarski dom bili su pioniri na tom području na našim prostorima podržavajući do danas i vizualno sjećanje na slavnu i značajnu prošlost. Upornost stanovnika toga grada u održavanju njihovih tradicija višestruko je dokazana. Međutim grad je upravo zbog politike počeo gubiti svoju snagu i počeo je zaostajati kada je domaće neobogato plemstvo bilo udaljeno od vlasti. Prema *Adresaru*, Križevci po broju obrtnika zaostaju za gradom Koprivnicom, što znači da je politika utjecala na kupovnu moć stanovništva, što su prvi osjetili obrtnici koji su živjeli od rada svojih ruku. Srećom, u Križevce su mnogi pridošli

iz Mađarske i Štajerske, te su u Križevcima počeli osnivati svoje radnje, pa i tvornice, a imali su posebnu ulogu u osnivanju štedionice. Upravnu funkciju gradu nadomješta gospodarstvo i osobito uslužne djelatnosti. Izuzetak čini obitelj Kiepach, koja se pojavljuje u Križevcima oko 1830. godine. Veleposjednik Josip Kiepach von Haselburg (1862. – 1940.), koji je oženjen barunicom Martom Locatelli od Schäßfelda, vodi veliko i uzorno gospodarstvo s četiri majura (Gregurovec, Dubovec, Među i Globočec), ciglanu u Gregurovcu te tri mlina i veliko lovište.¹⁹ Prema *Adresaru*, Kiepach je držao 1890. i krčmu u Križevcima.

Imena obrtnika u gradu navedena su prema *Adresaru* u tablici 6; kao i kod tablice 4, navodi se iza broja obrtnika u gradu i broj obrtnika u kotaru te suma obje skupine po strukama.

Tablica 6. Brojno stanje obrtnika u gradu Križevcima i usporedba s brojem obrtnika u kotaru 1890. godine.*

Vrsta obrta	Ime i prezime obrtnika u gradu	Broj obrtnika		
		U gradu	U kotaru	Ukupno
Bačvari	Berc Antun, Britvec Lujo, Dubravec Josip, Dubravec Stjepan, Genc Petar, Ivanuša Ivan, Kamenović Stjepan, Markulin Mijo, Šaško Luka, Timber Imbro	10	2	12
Bravari	Danić Lujo, Danić Melkior, Ivančić Mirko, Kovačić Dragutin, Kovačić Franjo, Slaviček Mirko	6	2	8
Brijači	Grloci Dragutin, Grloci Vilim, Huber Stjepan, Križe Dragutin, Švagalj Ante	5	-	5
Ciglari	-	-	4	4
Češljari	Zorić Josip	1	-	1
Četkari	Černobeus Franjo	1	-	1
Čizmari	Blažinić Stevo, Budalec Gabro, Car Josip, Detbach Josip, Gjeri Gjuro, Gjurgjević Valek, Hajduk Ivo, Markulin Josip, Matoić Andro, Novak Valek, Ornig Ante, Radivoj Mato, Tremski Stjepan, Vaščić Jakob, Vitković Franjo	15	1	16
Čohači	Kuharić Nikola	1	-	1
Dimnjačari	Križa Josip, Vučer Janko	2	-	2
Fijakeristi	Kleinrat Gjuro	1	-	1

¹⁹ Zoran HOMEN, Obitelj Kiepach od Haselburga u Križevcima. Katalog izložbe iz ostavština obitelji. Gradski muzej Križevci – Likovna galerija, 22. IV. – 15. V. 2004., str. 13-14.

Gostioničari	Eisenberg Vinko	1	3	4
Kišobranari	Jelić Vid	1	-	1
Kitničari	<u>Ländler Ilka</u>	1	-	1
Klobučari	Crnčić Filiip, Crnajšek Franjo, Golubić Josip, <u>Ländler Ilka</u> , Medvedec Nikola, Milošin Nikola, Varović Ivan	7	1	8
Kobasičari	Fintić Blaž, Gerstmann Vjekoslav	2	-	3
Kolari	Angjelić Franjo, Baštek Mijo, Hoić Jakob, Imper Jakob, Kontić Gjuro, Kovačić Franjo, Kranjčević Grga, Križ Franjo, Mekovec Jakob, Pašta Mato, Peremin Dragutin, Sabodi Jakob, Šofnekar Lujo, Trumber Aleksa, Vrbančić Mato	15	15	30
Kotlari	Matijević Ivo	1	-	1
Kovači	Buntak Grga, Forko Vatroslav, Herjavić Stjepan, Kos Janko, Knežanek Josip, Surinić Franjo, Zidarić Stjepan	7	42	49
Kožari	Tomić Vjekoslav	1	-	1
Krčmari	Blažinčić Stjepan, Bogović Lacko, Colarić Slavoljub, Dončić Franjo, <u>Figarac Tereza</u> , Forko Stjepan, Gjurgjević Vilim, Gold Josip, Golubić Ante, Golubić Josip, Gročić Franjo, Herjavić Stjepan, Heruc Gjuro, Heruc Luka, Hlepaić Josip, Horvat Mirko, Hoić Luka, Ivčić Mijo, Jakopović Gjuro, Kiepack pl. Josip, Konfić Josip, Kos Janko, Kovačić Franjo, <u>Kovačić Klara</u> , Kuntić Lacko, Lauš Josip, Lugomer Mirko, Lugomer Mio, Lugomer Valent, Markulin Mio, Mehavec Josip, Orahovački Luka, Pernjak Gjuro, Plohlin Mirko, Podcajt Ante, Popović Nikola, Somodji Lacko, Sokač Mirko, <u>Stelcar Vera</u> , Stern Hirko, Šimunić Josip, Šimunčić Luka, Šofneker Ljudevit, Šušković Ante, Tepeš Mio, <u>Višnić Cilika</u> , Zorko Mirko	48	163	211
Krojači	Čamić Jakob, Gjōri Janko, Grinec Mato, Gjurić Ivo, Harča Ante, Harča Nikola, Herma Vilim, Kratohvil Josip, Kraus Mavro, Mihajlić Miko, Pavliček Ante, Pavliček Franjo, Pavliček Mirko, Perš Johan, Plohlin Mirko, Simpek Josip, Steiner Josip, Šulković Pavel, Titl Josip, Weinberger Dragutin.	20	5	25
Krznari	Schönbvaum S., Dužanec Stjepan	2	-	2

Kupališni vlasnici	Gotal Bolto	1	-	1
Ljekarnici	Suhomel J.	1	1	2
Limari	Majer Ante, Majer Dragutin, Majer Petar, Schwarz Lavoslav	4	10	14
Lončari	Čavljak Mirko, Fiember Luka, Forko Tomo, Hegedić Bolto, Horvat Ferdo, Horvat Jakob, Košenjak Stjepan, Kotinec Gjuro, Kozar Gjuro, Kuten Franjo, Malčević Grga, Novak Gjuro, Novak Stjepan, Novosel Vid, Novaković Mato, Prošek Gjuro, Sekelj Tomo	17	10	27
Medičari	Eisenmajer Viktor, Lunaček N., Zenta Vjekoslav	3	-	3
Mesari	Heruc Martin, Heruc Valek, Hirschl Vatroslav, Jakopović Ante, Kolarić Ivan, Kolarić Stjepan, Logomer Ante, Logomer Gjuro, Lustig Julio, Lustig Jakob, Novak Gjuro, Pavljak Imbro, Pavljak Tomo, Premrl Dragutin, Slaviček Mio, Slaviček Pavao	16	32	48
Mlinari	Bengez Ante, Bocak Stjepan, Majević Marko, Vaupotić Hinko	4	55	59
Nožari	Herlec Franjo	1	-	1
Opančari	Car Mirko, Forko Valent, Habdaj Stjepan, Heruc Luka, Hlebčić Josip, Katanec Ante, Kolar Mirko, Kolar Jakob, Kranjčina Mio, Orehovački Luka, Pernjak Gjuro, Poljak Tomo, Sekelj Dragutin, Sviličić Mirko, Vugrinčić Mijo	15	13	28
Ciglar – ciglane i ploče za peći **	Braća Grahor i dr.	1	.	1
Parni mlinovi**	-	-	3	3
Pekari	Heruc Lujo, Herščak Ivan, Križek Šandor	3	2	5
Pivari**	Katz i sinovi	1	-	1
Poduzetnici	Hamdija Luka	1	5	6
Postolari	Banek Martin, Buda Valek, Habdija Šandor, Hegedić Dragutin, Jurkas Gjuro, Jagodić Božo, Jurak Mio, Kiš Nikola, Kohor Josip, Kolšek Ivan, Komad Gjuro, Kunst Mirko, Majer Slavoljub, Matus Mato, Mihalić Franjo, Ranogajec Mirko, Senjarić Niko, Strahinščak Josip, Svedružić Vjekoslav, Zorko Mirko.	20	20	40

Sedlari i remenari	Babok Franjo, Bišćan Slavoljub, Colarić Slavoljub, Fintić Valentin, Golubić Ante, Jandrašić Miko, Mihinac Andro, Milihram Ivan, Prišl Vatroslav	9	1	10
Soboslikari	Marketi Ivan	1	-	1
Stolari	Baštek Martin, Bogović Lacko, Gorički Franjo, Habdija Šandor, Hechtl Dragutin, Kovač Luj, Ornik Dragutin, Res Gabro, Višnić Milan	9	12	21
Tesari	Brumen Josip, Urenak Primna, Žganjer Josip	3	4	7
Tkalci	Brletić Valek, Gjurgjević Vilim, Ivić Mijo, Kohar Dragutin, Mamek Gabro, Podboj Franjo	6	-	6
Tokari	Mikelj Ante, Rebenklauber Vjakoslav	2	-	2
Urari	Marjivić Josip, Trnenić Gjuro	2	-	2
Užari	Horvat Josip, Horvat Vid, Kovačić Alekso, Škulj Dragutin	4	-	4
Vapnari	Mileusnić Vaso	1	-	1
Zakupnici	-	-	1	1
Zdenčari	-	-	2	2
Zidari	Cetevržnik Martin, Čičula Ivan, Čuček Tomo, Dietrich Ivan, Dremeš Franjo, Kušter Franjo, Lukačić Franjo	7	1	8
Ukupno		283	400	683

* G. JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svijeta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891., str. 49-210.- Podcrtana su ženska imena.

** Tvornice

Iz tablice 6 možemo iščitati da su u Gradu Križevcima bila 283 obrtnika, svrstana u 49 struka, ali da u Križevcima nije bilo zdenčara, zakupnika zemlje i nekih drugih obrtnika, dok u kotaru pak nije bilo češljara, četkara, čohača, dimnjačara, fijakerista, kobasičara, kotlara, krojača, krznara, medicara, nožara, pivara, soboslikara, tkalaca, tokara, urara, užara ni vapnara, te se za te usluge moralo ići u Križevce ili se sve to obavljalo u kućnoj radinosti. Obrti su bili u rukama pojedinaca, ali se javljaju i obitelji kao nosioci obrtne radnje, koja već ima tvornički karakter, kao što su ciglana i izrada ploča za peći braće Grahor, koji rade za Zagreb, te pivovara Katz i sinovi. Mlinovi su još na razini obrta u rukama plemićkih obitelji ili crkve. Iako u Križevcima živi nekoliko obitelji koje imaju

predikat plemstva, ali koje se ne bave obrtom, izuzev Josipa Kieipacha, koji drži krčmu u Križevcima i koji je zato u povoljnijem materijalnom stanju nego onaj dio plemstva koji se nije uključio u proizvodnju i trgovinu smatrajući to nedostojnim poslom. Sve što je bilo važno za život moglo se nabaviti, a i popraviti kod križevačkih obrtnika, što je, dakako, potvrđivalo dobar standard Križevčana i nakon što su prestali biti sjedište Bjelovarsko-križevačke županije 1886. Očito je da su Križevci, smješteni podno vinorodnog Kalnika, bili privlačno mjesto za život, nalazeći se na glavnoj pruzi Mađarska – Rijeka, te lako dostupni i iz Zagreba i iz Koprivnice. Dakako, nekih zanimanja ipak nije bilo.

Žene rijetko nalazimo kao obrtnice i u gradu se u svojstvu obrtnica vodi svega šest žena. Zbog rijetкости njihovih djelatnosti, možemo ih nabrojiti: Ilka Ländler bila je kitničarka, a izrađivala je šešire. Kao krčmarice djeluju Tereza Figarac, Klara Kovačić, Vera Stelcar i Ciliga Višnjjić. Primna Urenak vodila je tesarski posao, vjerojatno kao udovica uz pomoć poslovođe. Žena nema među tkaljama ni među krojačima, iako su vjerojatno radile u radionicama svojih muževa kao i u cehovsko doba.

Prema *Adresaru*, Josip pl. Kieipach imao je krčmu u Križevcima, ali i u Gregurovcu. Zanimljivo je da njegovoj kući u Križevcima, gdje je bila u 18. stoljeću glasovita Magdalenićeva manufaktura keramičkih peći, nema ni traga. Sudbina je tog dvorca tragična jer je srušen 1966., iako je mogao biti i danas veliki i značajni muzej Prigorja. Spominje se i ugostiteljski objekt Grkokatoličke biskupije u Tkalcu i krčme nekih općina, dakle zajednica mještana.

7. Brojno stanje obrtnika u Kotaru Križevci 1890. godine.

Broj obrtnika u kotaru bez grada Križevaca bio je viši nego u gradu, ali je struktura bila jednostavnija i prevladavali su krčmari, kovači i zidari. Ipak, nalazimo i neke obrtnike čijih struka nije bilo u gradu Križevcima, pa su Križevčani pozivali te obrtnike u Križevce. No uočava se i da su i upravne općine Raven, Sveti Ivan Žabno, Sveti Petar Orehovec, Vojakovec i Vrbovec, na čijim je područjima bilo mnogo sela, a u Vojakovcu i zaselaka, imale mnogo obrtnika.

Kako bi se dobio kompletan uvid u navedeno, tablica 7 uređena je tako da se prvo navodi obrtnička struka i onda sela u kojima ima te vrste obrtnika, a kako bi se mogla rekonstruirati i pripadnost pošti, koja se zbog važnosti uvijek navodi u *Adresaru* jer se komunikacija s upravnim vlastima, ali i komitentima odvijala preko pošte, u tablici se navode i nadležne pošte, a to su Križevci, Raven, Sv. Ivan Žabno, Vrbovec, Sv. Petar Orehovec, Majur i Gradec. To je područje u odnosu na druga bilo bolje povezano. Nažalost, u *Adresaru* nema drugih podataka.

Tablica 7. Obrtnici u Križevačkom kotaru bez grada Križevaca 1890.*

Obrti	Mjesto na području kotara	Pošta	Ime i prezime obrtnika
Bačvari	Boić	Sveti Ivan Žabno	Baršić Stjepan
	Vrbovec	Vrbovec	Butija Gjuro
Bravari	Vrbovec	Vrbovec	Bach Antun, Kokot Antun
Ciglari	Lojnica,	Vrbovec	Altabas Ivan, Levačić Mato, Lisičak Vid
	Preseka	Raven	Rössler Antun
Čizmari	Rakovec	Vrbovec	Hechtl Ivan
Gostioničari	Cirkvena	Sveti Ivan Žabno	Milivojević Marko,
	Roviište	Sveti Ivan Žabno	Kafka Drago
	Vrbovec	Vrbovec	Berković Franjo
Klobučari	Vrbovec	Vrbovec	Hechtl Gjuro
Kolari	Gradec	Gradec	Fugaj Tomo, Masnec Mato, Vukasović Rade
	Haganj	Sveti Ivan Žabno	Drmačić Simo, Sinković Dragutin
	Kebelj, Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	<u>Popović Jula</u>
	Kraljevac	Sveti Ivan Žabno	Kamenović Mijo
	Lojnica	Vrbovec	Schäfer Franjo
	Poljana	Vrbovec	Lepotinec Luka, Nežić Štef
	Sveti Petar Orehovec	Petar Orehovec	Lalić Franjo
	Vrbovec	Vrbovec	Basarić August, Lacković Tomo, Novosel M., Soviček Lovro
Kovači	Brezina	Sveti Ivan Žabno	Knežević Lazo, Šimunović Gjuro
	Carev dar	Majur	Lazić Gjuro
	Cirkvena	Sveti Ivan Žabno	Nježak Pavao, Valiček Ferdo
	Cubinec	Sveti Ivan Žabno	Hrvoj Toma

	Cugavac	Sveti Ivan Žabno	Dobrinić Tomo, Škarić Stanko
	Glog Novi	Sveti Ivan Žabno	Sokač Josip
	Gradec	Gradec	Bačun Jakob, Marković Andro, Vinceković Martin
	Gušćerovec	Orehovec	Javor Mio
	Haganj	Sveti Ivan Žabno	<u>Poha Ana</u> i Imbro
	Hruškovića	Gradec	Kunfić Ivo
	Kebelj – Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Ruškovac Gašpar
	Kraljevec	Sveti Ivan Žabno	Markulović Joso
	Kučari	Raven	Pavlas Tomo
	Marinovac	Majur	Kunjačić Stefan
	Negovec	Vrbovec	Petoljak Miko
	Poljana	Vrbovec	Kluković Gjuro, Octenjok Ivan, Sarkanji Pavao
	Rakovac	Vrbovec	Tošnik Antun
	Raven	Gradec	Dečak Mato
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Košćević Imbro, Košćević Miško, Simčić Franjo
	Sveti Petar Čvrstec	Majur	Ciljenak Stefo, Eumin Stevo
	Špiranec	Križevci	Kunjak Tomo, Fureš Mato
	Vojakovac	Križevci	Gredelj Josip, Radotović Franjo, Švagelj Imbro, Vavra Franjo
	Vrbovec	Vrbovec	Frajzman Mio, Kiš Jozo, Palenik Franjo, Rinkovec Andro, Sabal Andro, Vugrinović Martin
Krčmari	Apatovac	Križevci	Löw Vilim
	Bojnikovec, p. Križevci	Raven	Jagodić Ilija
	Bolč	Sveti Ivan Žabno	Bastarić N., Gjurički Mato, Kos Franjo, Šiljak Lazo

	Brekovčina	Križevci	Jelenčić Imbro, Kohn Herman, Tizek Gjuro
	Brezine	I. Žabno	Dragoner Sami, Filipović Simo, Perčec Franjo
	Carevdar	Majur	Pozel Antun, Štimac Antun
	Cirkvena	I. Žabno	Dragoner Samojlo, Kozerek Imbro, Kurašić Tomo, Zrinski Luka
	Cubinec	Sveti Ivan Žabno	Belaj Stjepan, Funtek Jakob, Trinić Mio, <u>Turčić Kata</u>
	Cugavac	Sveti Ivan Žabno	Dobrnić Josip, Popovečki Franjo, <u>Prekvarić Mara</u> , Sestrić Ivan, Srum Adolf
	Dijaneš	Vrbovec	Klobučar Josip
	Dijankovec	Križevci	Beck Jakob
	Dubovec	Križevci	Blažinčić Tomo
	Erdavec	Križevci	<u>Finkelstein Roza</u> , Posavec Ivan
	Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Ivanović Aleksa, Novak Antun
	Finčevac	Križevci	Koretić Ivo, <u>Nemčić Kata</u>
	Fodrovec	Orehovec	Matoić Gjuro
	Fuka	Sveti Ivan Žabno	Pupian Martin
	Glog Novi	Sveti Ivan Žabno	Novaković Joso, Remuš Imbrto
	Glog Stari	Sveti Ivan Žabno	Dobrnić Josip
	Glogovnica	Križevci	Cvetković Imbro, Gjurin Marko, Sčetar Stjepan
	Gradec	Gradec	Bučić Pavao, Fugaj Tomo, Gospoštija gradačka, Ström Adolf
	Grgurovac	Križevci	Kiepatch Josip
	Guščerovec	Orehovec	Javor Mio
	Habjanovac	Sveti Ivan Žabno	Popović Stanko
	Hrsovo	Sveti Ivan Žabno	<u>Posavec Kata</u>
	Ivančani	Sveti Ivan Žabno	Hajduković Marko, Juranić Andro, Tomaš Stjepan, Veseli Mato, Veseli Miško, Veroer Bartol, Vernes Joso

	Ivančani	Sveti Ivan Žabno	Vodogažec Jandro, Vodogažec Joco
	Jales Vrbovec	Gradec	Novak Ivan, Schwarz Leopold
	Kalnik	Orehovec	Bek Žiga
	Kebelj – Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Poličić Mio, Zagorac Mato
	Kraljevac	Sveti Ivan Žabno	Ban Jovo, Dobina Mio, Dobričić Ignac, Gragurić Ivan, Jemeršić Franjo, Jemeršić Mio, Kolar Franjo, Kolar Pavao, Pakšinić Evo, Sutlarić Vinko, Šafar Stjepan, Trajbar Franjo, Tukanec Mato,
	Lemeš	Križevci	Raić Tomo
	Majurec	Križevci	Sokač Martin
	Marinovac	Križevci	Kamenarić Jozo
	Medja	Orehovec	Križek Mirko, Mrazović Valek
	Miholjec	Orehovec	<u>Blazina Ana</u> , Sodić Ivan i <u>Reza Sodić</u>
	Meminska	Majur	Vojaković Petar
	Negovec	Vrbovec	Kranjc Martin
	Pirakovec	Vrbovec	Smirić Stjepan
	Poljana sela	Vrbovec	Perko Ivan, Škrinjarić Gjuro, Vitez Ivan
	Potočec	Križevci	Majdak Marko, Pečarić Blaž
	Predavac	I. Žabno	Martinić Gjuro, Martinić Stjepan, Rozenberg Ignac
	Preseka – Raven	Raven	Mayer Makso, Rössler Antun, Stekar Josip
	Rakovec	Vrbovec	Adam Dragutin, Čavljak Andro, <u>Hernstein Helena</u> , Feinberg Andro
	Raščani	Križevci	Gjurković Blaž
	Raven	Križevci	Funtek Luka, Kaprić Andro, Neuman Julio, Smerda Josip, Šestak Mio, Valjak Adam
	Rovišće	Sveti Ivan Žabno	Turić Jakob
	Samoborci	Vrbovec	Ceiger Tomo
	Selnica,	Orehovec	Fijan Josip, Habajec Imbro, Hoić Janko, Kamenar Janko, Weiss Gustav
	Sveta Helena – Vojakovac	Križevci	Blažun Janko, Goršić Pavao, Habdija Bartol, Horvat Joso, Kamenović Imbro, Kamenović Pavo, Kramer Martin, Opat Juraj, Perharić Franjo, Salaj Imbro, Stručić Janko, Stručić Mato, Švagelj Kazimir, Vrbanić Ivan

	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Koščević Niko, Koščević Vinko, Kućan P., Peašinović Pavao, Ström Adolf, Škrinjar Mato
	Sveti Petar Orehovec	Orehovec	Fodroci pl. Šandor, Janščak Valek, Kamenović Gjuro, Szabo Vendelin, <u>Tremski Kata</u>
	Špiranec	Križevci	Breuk Ivo, Schlinger Vjekoslav
	Tkalec	Križevci	Biskupija Križevačka
	Trema	Križevci	Horvat Tomo, Sokač Tomo
	Tučanik	Sveti Ivan Žabno	<u>Filipec Tereza</u> , Severović Adam
	Varoš –Vrbovec	Vrbovec	Maješ Ljudevit
	Velika dol. Raven	Raven	Hoholač Ivan
	Vojakovac	Križevci	Löwy Šimun
	Vojnovec	Orehovec	<u>Sokač Jana</u>
	Vrbovec	Vrbovec	Bedeković Josip, Gorša Gjuro, Jalzić Josip, Persoli Mio, Resnik Andro, <u>Božanek Antonija</u> , Shutz Dragutin Štampfl Mato, Valdec Stjepan
	Vukšinec – Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Vucagić Lazo
Krojači	Kraljevec	Sveti Ivan Žabno	Omers Ivan
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Forko Dragutin, Sedlaček Vencel, Šramek Bernard
	Vrbovec	Vrbovec	Brlečić Bolto
Ljekarnici	Vrbovec	Vrbovec	Neuman Ferdinand K.
Limari	Cirkvena	I. ŽabnoI	Zrinski Luka
	Gradec	Gradec	Kuharec Vid
	Ivančani	Sveti Ivan Žabno	Posavec Andro
	Rovišće	Sveti Ivan Žabno	Turić Jakov
	Sveti Ivan	Sveti Ivan Žabno	Gogić Franjo, Koščević Gjuro
	Sveti Petar Čvrstec	Križevci	Cumin Gjuro
	Vojakovac	Križevci	Hlebec Gjuro

	Vrbovec	Vrbovec	Fintić Tomo
	Zvornik	Sveti Ivan Žabno	Piškorić Franjo
Mesari	Apatovac	Križevci	Löw Vilim
	Bojnikovec	Križevci	Heruc Blaž
	Bolč	Sveti Ivan Žabno	Gjuričić Mato
	Brckovčina	Križevci	Kohn Herman
	Brezine	Sveti Ivan Žabno	Perčec Franjo
	Carevdar	Križevci	Pozel Antun, Štimac Antun
	Cirkvena	Sveti Ivan Žabno	Milivojević Marko
	Dubavac	Križevci	Blažinčić Mato
	Fodrovec	Orehovec	Matoić Gjuro
	Glogovnica	Križevci	Gjurin Marko, Sčetar Stjepan
	Gradec	Gradec	Ström Adolf
	Gregurovec – Raven	Križevci Raven	Futač Andro
	Kalnik	Orehovec	Bek Žiga, Janščak Valek
	Kemeš	Križevci	Golubić Gašpar, Slaviček Miško
	Medja	Orehovec	Križek Mirko
	Poljana	Vrbovec	Gold Franjo, Basur Imbro
	Preseka – Raven	Križevci i Raven	Mayer Maks, Stekar Josip
	Rakovac	Vrbovec	Čavljak Andro
	Raven	Križevci i Raven	Neuman Julio
	Rovište	Sveti Ivan Žabno	Kafka Dragutin
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Peašinović Marko
	Sveti Petar Orehovec	Orehovec	Kovačić Aleksa
	Vojakovac	Križevci	Bonyhadi Jakov
	Vojnovec	Orehovec	Sokač Imbro
	Vrbovec	Vrbovec	Berković Franjo, Gorša Gjuro

Mlinari	Bočkovec	Orehovec	Petrić Jakob
	Bukovje	Sveti Ivan Žabno	Meniga Nikola
	Carevdar	Križevci	Benda Joso, Karlović Martin
	Cirkvena	Sveti Ivan Žabno	<u>Hleber Ana</u>
	Cubinec	Sveti Ivan Žabno	Matoš Franjo, Meiniger Nikola, Weidinger Ivan
	Cugovac	Sveti Ivan Žabno	Sudinac Blaž
	Dijankovec	Križevci	Pošpek Ivan
	Dubovec	Križevci	Kupša Pavao
	Erdovec	Križevci	Gerenčir Josip
	Fodrovec	Orehovec	Sodić Ivan
	Fuka	Sveti Ivan Žabno	Domitrović Ivan
	Glog Novi	Sveti Ivan Žabno	Funtek Andro, Marković Pavao
	Gradec	Gradec	Ivoš Gjuro, Madjer Vid, Općina Pavlovac
	Gregurovec- Raven	Križevci i Raven	Pokaz Gjuro
	Guščerovec	Orehovec	Bunić Gjuro
	Hagenj	Sveti Ivan Žabno	Dončević Franjo, Poha Imbro
	Hrsovo	Sveti Ivan Žabno	Gjuranec Josip, Gregorin Štef, Reich Jakob
	Jales – Vrbovec	Vrbovec	Općina Repinec, p. Gradec
	Kebelj – Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Vidrović Simo
	Kamešnica	Orehovec	Bartolović Josip, Jambreč Mio, Martinčić Imbro
	Kraljevac	Sveti Ivan Žabno	Horvat Franjo, Jakšinić Josip, Sabo Januš
	Lojnica	Vrbovec	Funtek Lacko, Levačić Mato
	Miholjec	Orehovec	Peklić Blaž
	Mikovec	Orehovec	Štrak Vinko
	Mlaka	Vrbovec	Fučec Franjo
	Negovec	Vrbovec	Dombaj Janko

	Osijek – Vojakovec	Križevci	Vučičev mlin
	Poljana	Vrbovec	Hrvoj Josip, Matoš Franjo
	Potočac	Križevci	Petrić Tomo
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Brečak Valent
	Tkalec	Križevci	Podolski Blaž
	Trema	Križevci	Pintar Štefo
	Tučenik	Sveti Ivan Žabno	Brečak Valent, Sugović Štefan
	Vojakovac	Križevci	Benko Gjuro, <u>Grobač Ana</u> , Pintar Imbro, Pintar Stjepan,
	Zabrdje	Sveti Ivan Žabno	Kovačević Grga, Turk Štefan
Opančari	Cirkvena	Sveti Ivan Žabno	Gjuričić Luka
	Glog	Sveti Ivan Žabno	Karleuša Gajo
	Gradec	Gradec	Fučec Štef
	Hrsovo,	Sveti Ivan Žabno	Horvat Ivan, Jokić Nikola
	Ivančani	Sveti Ivan Žabno	Horvat Josip, Knitl Stjepan
	Kebelj – Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Zagorac Vinko
	Pesek	Križevci	Šimunčić Gjuro
	Rovišće	Sveti Ivan Žabno	Radaković Stevo, Rajaković Sava
	Vrbovec	Vrbovec	Kuzmek Ivan
	Vukšinec – Farkaševac	Sveti Ivan Žabno	Senjanac Joso
Mlinovi parni**	Stara Ves – Raven	Križevci i Raven	Goldšmidt Samojlo
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Ovčarić Franjo
	Vrbovec	Vrbovec	Abeles Albert
Pekari	Vrbovec	Vrbovec	Hund Adolf, Medvešek Martin
Poduzetnici	Gradec	Gradec	Ström Adolf
	Kalnik	Orehovec	Bek Žiga,

	Negovec	Vrbovec	Smirić Franjo
	Rakovac	Vrbovec	Bedeković Josip
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Ferari Ivan
Postolari	Gradec	Gradec	Birt Vid, Bišanek Dragutin
	Kraljevac	Sveti Ivan Žabno	Jurač Joso, Žganjac Tomo, Žurc Franjo
	Poljana	Vrbovec	Šantović Joso
	Raven	Raven	Dobrovoljni Ivan, Hofer Ivan, Višnić Petar
	Rovišće	Sveti Ivan Žabno	Husak Tobias
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Jankulica Mato, Polidno Franjo
	Vojakovac	Križevci	Veinhard Mio
	Vrbovec	Vrbovec	Besan Tomo, Gaščić Vinko, Jalžić Josip, Matešić Franjo, Mekola Hinko, Rišanek Franjo, Rišanek Lujo
Sedlar, remenar	Vrbovec	Vrbovec	Juston Franjo
Stolari	Bolč	Sveti Ivan Žabno	Petrović Petar, Vukić Josip
	Gradec	Gradec	Ipšeg Florijan
	Rakovac	Vrbovec	Habe Antun
	Raven	Križevci i Raven	Gabrovšek Mato
	Sveti Ivan Žabno	Sveti Ivan Žabno	Jankulica Gjuro, Šaban Marko, Župančić Josip
	Vrbovec	Vrbovec	Gaščić Andro, Grace Karl, Levek Franjo, Slanec Franjo
Tesari	Raščani	Križevci	Šale Adam
	Vrbovec	Vrbovec	Bauer Ignac, Bolf Bartol, Jereb Jozo
Zakupnici	Medja, p.	Orehovec	Fröhlich Dragutin
Zdenčari	Vrbovec	Vrbovec	Gabina Ivan, Knefler Ivan
Zidari	Gradec	Gradec	Boškor Fric
Ukupno	400		

* G, JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svijeta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891., str.49-210. Podcrtana su ženska imena.

U kotaru nije bilo svih vrsta obrtnika, tako da su se neke usluge mogle dobiti tek u Križevcima ili Zagrebu, s kojim je nekadašnja Križevačka županija bila snažno povezana jer je imala istog velikog župana. Nekih novih vrsta obrtnika nije bilo, kao naprimjer ličilaca, fotografa, bojadisara tkanina, octara, slastičara, sodara, staklara, sapunara, ali nije bilo ni dimnjačara, pa su se ti poslovi obavljali vjerojatno u kućnoj radinosti ili naručenim dolaskom tih obrtnika. Nasuprot tome manjku uočava se izvanredno velik broj krčmara i gostioničara iz istog razloga kao i u drugim kotarima, te možemo zaključiti da su krčme bile mjesto sastajanja, ali i političko-društvenog informiranja, jer je Mažuranićev zakon od 1874. osigurao slobodu sastajanja ljudi radi javnih poslova. Uočavamo vrlo velik broj kovača, koji očito obavljaju raznovrsne usluge popravaka oruđa i alata, a vjerojatno i potkivanja konja.

Više je žena vodilo obrt na području kotara nego u gradu. Bilo ih je 15, i to ponajviše u krčmarskom obrtu. Navodimo obrtnice poimence: Kolarski obrt u Svetom Ivanu Žabnu vodi Jula Popović, a kovačku radnju u Haganju Ana Poha s Imbrom Pohom. Krčmarice u raznim mjestima bile su Kata Turčić, Mara Prekvarić, Roza Finkelstein, Kata Nemčić, Kata Posavec, Ana Blazina, Reza Sodić Helena Hernstein, Kata Tremski, Tereza Filipec, Jana Sokač, Antonija Božanek. Mlin u Cirkveni vodi Ana Hleber.

Vrijedi spomenuti da krčmu drži od veleposjednika, osim Josipa pl. Kiepacha u Križevcima i u Gregurovcu, i podban Šandor pl. Fodroci u Svetom Petru Orehovcu, a Grkokatolička biskupija u Tkalecu. Općina Repinec ima mlin.

Gotovo svi obrti u rukama su pojedinaca. Izuzetak čini Gradelja gospoštija, koja ima krčmu u Gradecu, te Grkokatolička biskupija u Križevcima, koja ima krčmu u Tkalecu. Općina Pavlovac imala je mlin u Gradecu, a Općina Repčinec mlin u Jalesu kod Vrbovca. Od plemstva Josip Kiepach drži krčmu u Gregurovcu, a Šandor pl. Fodroci krčmu u Svetom Petru Orehovcu. Nije isključeno da još nekoliko pripadnika plemstva drži slične radnje, ali se više ne kite plemićkim titulama jer se njihov materijalni status znatno promijenio te su mnogi životarili na svojim malim imanjima nadopunjavajući prihode radom u upravi i sudskim službama.

Židovi su uspješno zauzeli mnoge obrte i njihova je prisutnost nezaobilazna.

Zaključak koji se odnosi na obrtnike naveden je na kraju rada, pri čemu ističem da nisu iskorištene mnogobrojne mogućnosti ukazivanja zašto je neka struka dobro, a neka loše zastupljena na nekom području. Nisu analizirane ni nacionalnosti obrtnika, osim što je dan zaključak da je bilo obrtnika raznih narodnosti i raznih vjera, pa vjerojatno i jezika, te da se i na području Križevaca vršio snažan proces asimilacije stranaca u domaću sredinu, ali je vjerojatno bilo i primjera obrnutog procesa. Zbog kroatiziranja mnogih imena, možemo zaklju-

čiti da postoji jaka tendencija asimilacije. Obrtnici su bili prvi koji su uskočili zadovoljavati potrebe stanovništva nakon zabrane djelovanja cehova 1872. godine. Iz *Adresara* se vidi da su stanovnici mogli zadovoljiti osnovne potrebe za obrtničkim uslugama i u malim mjestima, a ne samo u gradu, koji je bio administrativni, kulturni, sudski, prosvjetni i gospodarski centar njihova područja; možda je upravo množina obrtnika uvjetovala da su Križevci lagano prošli kroz krizu nastalu ukidanjem njihova središta kao centralnog mjesta županije, te su se počeli razvijati snažnije kao turistički i industrijski te obrazovni centar nadoknađujući time gubitak administrativnog središta. Svakako je tu veliku ulogu odigrala križevačka Ratarnica, odnosno Gospodarsko učilište, koje je bilo magnet za privlačenje učenika u školu sa šireg područja. Dakako da kriza nije mimoišla ni obrtnike i trgovce u Križevcima. Borba za opstanak bila je vrlo teška i nemilosrdna, jer novčarstvo kao ni proizvodno-prodajno zadrugarstvo još nije bilo razvijeno, a uloga plemstva u gospodarstvu svedena je na djelatnost plemstva obitelji Kiepath, Šandora Fodrocziya i grkokatoličkog biskupa Drohobeckog, koji je imao sjedište u Križevcima. Križevačko područje, nekoć kraj dobrog standarda, pokazuje zaostajanje u gradu, ali život izvan grada preuzima vodstvo u gospodarstvu, pa je obrtnika u Križevačkom kotaru bilo više nego u dva druga kotara obrađena u ovom radu.

8. Obrtnici u trgovištu Đurđevac 1890. godine.

Đurđevac nikada nije bio županijsko središte i nije imao mnogo svojeg vojnog plemstva, ali je stoljećima na granici prema Osmanlijama imao odlučujuću ulogu u borbama, sačuvavši i svoju prastaru utvrdu, koja je danas našla svoju muzejsko-galerijsku i ugostiteljsku namjenu. Ona je i danas poznata kao Stari grad i tu se svake godine održavaju igre, koje slikovito odražavaju kako su Đurđevčani zaustavili prodiranje osmanlijske vojske prema zapadu uvjerivši Osmanlije izbacivanjem pilića iz topova da mogu dugo izdržati opsadu. Taj je otpor bio među prvima nakon Mohačke bitke i Đurđevčani su očito bili posebni i svakako vrlo hrabri kao krajišnici.²⁰ Vodstvo Varaždinskoga generalata taj je kraj tretiralo kao granicu prema Turcima, pa je tu život dugo bio nesiguran. Poslije Karlovačkog mira 1699. to je područje postalo izvorište krajišnika za ratove koje je Beč vodio po Europi. To se odrazilo na velikom broju palih krajišnika te su prošteništa Molve i Komarnica te druga posvećena Blaženoj Djevici Mariji kao Isusovoj majci bila uvijek dobro posjećena, a na njima su se uvijek skupljali obrtnici sa svojom robom, bili to medičarski ili korisni predmeti za poljopri-

---

²⁰ Vesna PETROVIĆ-PEROKOVIĆ, Picokijada od ljeta do ljeta. *Đurđevčki zbornik*, 1996., Đurđevac, 1996, 109-121.

vredno kućanstvo. Krajišnici s tog područja odlikovali su se hrabrošću, te su mnogi postigli i visoke vojne činove, kao Petar Preradović, rođen u Grabrovnici, koji je postao general. Zanimljivo je da Đurđevačka pukovnija nije imala svoje sjedište u Đurđevcu već u Bjelovaru, iako je u Đurđevcu bilo sagrađeno veliko vojno skladište koje je krajem 19. stoljeća Emanuel Braun pretvorio u parni mlin. I na Picokijadi, koja se održava svake godine u lipnju, izlažu obrtnici iz čitavog kraja svoje proizvode. Veliki slikar Ivan Lacković Croata iz Batinske ovjekovječio je prizore iz njihova života na svojim crtežima, kao i Mijo Kovačić iz Gornje Šume te Ivan Večenaj iz Prekodravlja. Iako Đurđevac nikada nije imao status komunitata, u njemu su se potkraj trajanja Vojne krajine naselili mnogi obrtnici Nijemci, pa je to ostavilo trag u nazivu alata.

Tablice 8 i 9 rađene su prema istom principu kao i one za Koprivnicu i Križevce.

Tablica 8. Cjelokupno obrtništvo trgovišta Đurđevac i broj obrtnika u ostalom dijelu kotara te ukupno 1890. godine.*

Vrst obrta	Ime Obrtnika	Obrtnici		
		Đurđevac	Ostalo	Ukupno
Bojadisari tkanina i dr.	Böhm Hinko	1	1	2
Bačvari	Baršić Franjo, Domišljanović Valent, Raptavi Martin, Vukobradović Edo	4	21	25
Bravari	Kirin Gjuro, Šavor Miroslav, Šegrc Anton, Škripec Imbro	4	8	12
Brijači	<u>Freibisch Matilda</u>	1	-	1
Dimnjačari	Berdušek Franjo	1	-	1
Gostioničari	Nöthig Ivan, Vukobradić Edo	2	3	5
Klobučari - kapari	Dragšić Janko	1	2	3
Kolari	Dokuš Bolto, Dolenc Mio, Gjörgji Stjepan, Hodalić Ivo, Janči Marko, Kolar Martin, Koren Mato, Kovačić Ignac, <u>Legradi Roza</u> , Martinčić Bolto, Mirović Martin, Štefec Mato, Štefoković Valent, Zvonar Gjuro	14	21	35

Ciglari	-	-	1	1
Kovači	Benta Josip, Gjörggi Petar, Gjuoci Bolto, Hodalić Mato, Koren Stjepan, Kudumija Ivo, Leščan Janko, Lovrak Mio, Mašnin Bolto, Pavlović Ivo, Peršić Bolto, Petroško Adam, Radošević Gjuro, Redjep Stjepan, Singer Gejza, Vinkoci Mato, Zlatec Joso	17	50	67
Krčmari	Domitrovć Mio, Gjurišević Martin, Marenić Josip, Mihinić Gjuro, Rakić Gjuro, Trbuljak Josip	6	49	55
Krojači	Balatinec Luka, <u>Čikoša N. udova, Damović Marica</u> , Franjo Stjepan, Gjurišević Josip, Hanzl Josip, Hrženjak Gustav, Jadriev Mato, <u>Kožar Barica</u> , Lauš Reze, <u>Petrić Marta</u> , Pintar Martin, <u>Redjep Bara</u> , Rozman Filip, Zidar Stjepan, Zlatec Gjuro	16	11	27
Ljekarnici	Brumec T.	1	1	2
Lončari	Bubnić Joso, Ognjenčević Ivo, Vinkoci Mio	3	14	17
Medičari i voštari	Mayer Mijo, Zajček Ludvig	2	1	3
Mesari	Barušić Mato, Maitz Mio, Mohr Mirko, Nöthig Johan	4	4	8
Mlinari	<u>Brebar Ana</u> , Brebar Petar, Bumlić Stjepan, Burulić Janko, Fuček Mato, Jakupčić Ivo, Janković Stefo, Kubarski Martin, Mandić Josip, Marić Mato, Milvakšić Stevo, Starčević Martin, Tomišen Mio	13	75	88
Mlin parni	Nöthig Eduard, Nöthig Martin, Hirschler Šandor	3	1	4
Opančari i čizmari	Domitrović Mio, Gracinger Joso	2	1	3

Pekari	Gottlieb Jakov, Mihinić Gjuro, Nöthig Martin	3	5	8
Poduzetnici	Brenner Ferdo	1	-	1
Postolari	Baknić Joso, Grabler Mio, Janaček Franjo, Jurišić Josip, Kolarević Tomo, Kralj Nikola, Levak Mio, Madjerek Jakob, Mrazek Ivan, Odošašić Bolto, Patačko Janko, Pavin Petar, Pavunić Ivo, Pleško Stjepan, Pourić Dragoljub, Prepelec Simo, Šadek Gjuro, <u>Šalvari Mara</u> , Sivjanović Gjuro, Vitković Jakob	20	28	48
Sedlari i remenari	Gečević Stjepan, Sestrić Slavoljub, Škrlec Mio	3	1	4
Staklari	Jauk Martin	1	--	1
Stolari	Crnčić Martin, Bakrač Marko, Dokuš Stjepan, Dumbović Mio, Jadan Mato, Kobuli Ivan, Pavin Josip, PogačnikValent,** Simonyi Blaž, Šante Podravec Janko, Šeljert Gjuro	11	24	35
Țesari	Bricl Ante, Ivanuša Lovro	2	1	3
Tkalci	Gudić Ivan, Tončić Gjuro	2	1	3
Tokari	Grumerac Ivan, Obranović Ante	2	3	5
Užari	Šugović Petar	1	3	4
Zidari	Pameto Ivan, Vimer Andro	2	5	7
Limari	-	-	2	2
Slastičari	-	--	1	1
Octari	-	.-	1	1
Ukupno		143	303	446

* G, JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891., str. 80-214. ** Valent Pogačnik pradjed je Mire Kolar-Dimitrijević po očevoj strani. Podcrtana su ženska imena.

Kao i kod drugih kotara, i ovdje se u tablici 8, radi komparacije, donosi i broj obrtnika u Đurđevačkom kotaru, iskazan poimence u tablici 9; iznenađuje da je broj obrtnika u kotaru bio dvostruko veći nego u samom Đurđevcu, što je vjerojatno posljedica načina života u Đurđevačkoj pukovnji. Tu je krajišnik bio i vojnik i seljak, a vjerojatno i obrtnik, jer Đurđevac nije bio komunitet kao što su to bili Bjelovar, Glina i Petrinja, pa je prvo mjesto u kojem su do 1871. živjeli slobodni obrtnici bio Bjelovar, što i djeluje na to da đurđevačko područje gospodarski gravitira prema Bjelovaru, a ne toliko prema Koprivnici. No možda je to i posljedica prometne željezničke izoliranosti područja od Koprivnice do Kloštra, koje je područje tek 1911. uključeno u željezničku mrežu Hrvatske izgradnjom dosta loše pruge Koprivnica – Kloštar. Pritom je Kloštar bio vezan uz Bjelovar i Viroviticu, koja je bila vezana prugom uz Barč na mađarskoj strani, još prije nego što je sagrađen odvojak pruge Kloštar – Koprivnica 1911. godine. Veza Osijeka kao sjedišta Virovitičke županije s Bjelovarem kao sjedištem Bjelovarsko-križevačke županije bila je čvršća nego ona Osijeka s Koprivnicom i očito su se vlastodršci trudili da se ne uspostave čvršće veze svih krajeva uz desnu obalu Drave. Na području Đurđevačkoga kotara nije bilo veleposjednika izuzev Đurđevačke imovne općine, a krajiške zadruge već su se podijelile, pa su obrti isključivo u rukama pojedinaca, što je otežalo proizvodnju i prodaju, te su mnoge struke slabije razvijene od onih na koprivničkom i križevačkom području. To se s izgradnjom pruge Kloštar – Koprivnica počinje mijenjati.

Radom obrtnika zadovoljavale su se potrebe domaćeg stanovništva, koje se uglavnom bavilo poljoprivredom i stočarstvom. Najviše ima kolara, kovača, stolara, postolara, dakle onih obrtnika koji su bili neminovno potrebni za svakodnevni život stanovništva i koje se potrebe nisu mogle podmiriti radom u kućnoj radinosti. Prevladavaju kovači i kolari, dakle obrtnici koji vode brigu o kolima, bez kojih ne bi bilo prometa, a ni sajмова i trgovine. Usporedba imena obrtnika s vlasnicima čestica u Đurđevcu 1868. godine ukazuje da su mnogi obrtnici bili i vlasnici katastarskih čestica, tj. da su imali svoje kuće i svoju zemlju.²¹ Zapaža se velik broj mlinara, pri čemu se vjerojatno radi o mlinarima koji su držali u pogonu brojne vodenice, dok su svega tri mlina na parni pogon, i to dva u Đurđevcu i jedan u Pitomači; benzinskih mlinova i motora na upojni plin još nema, a nisu bili ni potrebni jer je cijelo područje prošarano potocima raznih veličina koji su kasnije usmjereni u veće kanale. Vodeničari su bili upošljivi i u parnim mlinovima kada su ovi počeli istiskivati vodenice.²² Osjeća se dolazak brojnih Židova iz

---

²¹ N. CIK, *Izvođenje i realizacija*, str. 73-76.

²² G. JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891., 80-214.

Mađarske ili štajerskog dijela Austrije, koji potiskuju obrtnike Nijemce, kojih je u Đurđevcu, barem sudeći po prezimenima, bilo dosta. Zbog blizine Mađarske, u to vrijeme bilo je i dosta obrtnika s mađarskim prezimenima.

Devet žena u trgovištu Đurđevac i osam u kotaru daju dojam da su žene na tom području bile aktivnije u obrtu nego u druga dva kotara.

U trgovištu su žene predvodnice nekih obrta. Tako je Matilda Freibisch vodila brijačku radnju, a Roza Legradi imala je kolarsku radnju. Osobito su brojne krojačice: N. Čikota, udova, Marica Damović, Barica Kožar, Marta Petrić i Bara Redjep. Ana Brebar bila je mesarica, a Mara Šalvari postolarica.

9. Obrtnici u Đurđevačkom kotaru bez trgovišta Đurđevac 1890. godine

Na području kotara obrtnici su bili brojni i seljaci su mogli podmiriti gotovo sve svoje potrebe kod svojih obrtnika, koji su često bili i poljoprivrednici. No struka je manje nego u druga dva kotara.

Tablica 9. Obrtništvo u Đurđevačkom kotaru 1891. godine bez Đurđevca*

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Ime obrtnika	Broj
Bačvari	Virje**	Virje	Fogl Mio, Haljinko Stevo, Kopas Gjuro, Pintar Gjuro, Pintar M., Pintar Stevo	6
	Ferdinandovac	Đurđevac	Franković Šandor, Oberhofer Johan, Slaviček Andro	3
	Kalinovac	Đurđevac	Balatinec Bara, Horvat Štefo, Smigavec Đuro	3
	Pitomača	Pitomača	Karoli Gabriel, Karoli Martin, Rosenberg Ante, Perko Gjuro, Sokol Mijo	5
	Ždala	Virje	Lanhart Joso, Pek Joso, Vučetić Franjo	3
Bravari	Virje	Virje	Brodarić Luka, Pokec Stevo, Šoš pl. Andro, Tkalčec Joso, Varga Joso	5
	Ferdinandovac	Đurđevac	Augustić Andro	1
	Molve	Virje	Ivančan Franjo	1

++: Vladimir MIHOLEK, Đurđevački mlinovi na parni i ostale vrsta pogona s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća, *Podravina*, Vol. 14, br. 24, 81-88; Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Elizabeta WAGNER, Mlinari i vodeničari na području varaždinskog, ludbreškog, koprivničkog i đurđevačkog kotara 1891. godine, *Ekonomika i ekohistorija*, vol. XV, br. 15, Zagreb, 2019., 125-138.

	Pitomača	Pitomača	Kaić Ferdo	1
Ciglari	Ferdinandovac	Đurđevac	Digniste Vjekoslav	1
Čizmari	Pitomača	Pitomača	Pavleković Jovo	1
Gostioničari	Virje	Virje	Avirović Jovo, Potai Rudolf	2
	Ferdinandovac	Đurđevac	Toth Josip	1
Klobučari	Virje	Virje	Ljubić Andrija, Vipovec Nikola	2
Kolari	Virje	Virje	Bešenić Stevo, Bešenić Stevo ml., Kucelj Martin, Sabolić Andro, Sinković Petar U Molvama Medjurečan Mio i Gjuro Stankir	7
	Ferdinandovac	Đurđevac	Barberić Stjepan, Fuk Mio, Jusak Joso, Puhač Martin	4
	Kalinovac	Đurđevac	Miklić Joso	1
	Kozarevac	Pitomača	Szanto Gjuro	1
	Pitomača	Pitomača	Hierćak Dominik, Komletinski Ivo, Šohinger Petar, Šopinger Valent, Vlašić Mato	5
	Sesvete Kloštar	Pitomača	Gluhak Stevo, Horvat Ivo	2
	Ždala	Virje	Lovašin Mato	1
Kovači	Virje	Virje	Avirović J., Baruškin Mato, Hrženjak Franjo, Hrženjak Martin, Kemenović Andro, Lončar Bolto, Pintar Joso, Pisačić Mio, Plemenčić Mato, Šklebar Jakob, Turjanić Mio, Venzlin Mato	12
	Čepelovec	Đurđevac	Pleško Martin	1
	Črešnjevica Velika	Pitomača	Benko Ivan, Varga Josip	2
	Ferdinandovac	Đurđevac	Dobrostol Petar, Fekete Josip, Molnavec Ante, Težaški Stjepan	4
	Kalinovac	Đurđevac	Bogdan Gjuro, Jošak Ivo, Pavišin Tomo	3
	Katalena Sirova	Đurđevac	Mali Bolto	1
	Kladare	Pitomača	Čikvar Mato, Pintarić Jakob	2
	Otrovanec	Pitomača	Vitković Ante	1

	Pitomača	Pitomača	Hesovja Štef, Kraljiček Gjuro, Majstor Ivo, Malčec Petar, Metelko Ante, Pavlić Fran, Pavlić Stjepan	7
	Sedlarica	Pitomača	Spitek Ivo, Srmiček Marko	2
	Sesvete -Kloštar	Pitomača	Habianić Fran, Haiduković Stjepan, Hangl Joso, Pintarek Mato	4
	Siščani	Pitomača	Bertak Luka, Golubić Ivan, Grujević Mato	3
	Šemovec	Virje	Habek Gjuro, Posavec Bolto, Vrabec Štefan	3
	Ždala	Virje	Hongl Joso, Kovač Stevo, Novogradec Imbro, Pavečić zadruga, Volarić Ferko	5
Krčmari	Virje	Virje	Bobinac Janko, Kočilović Atanas, Muhvić Antun, Pauhović Ludvig, Schleyer Pavao, Stauber Jakob, Weiss Albert	7
	Budančevica	Pitomača	Korparić Joso	1
	Bukovje Gornje	Virje	Domšić Juraj	1
	Čepelovac	Đurđevac	Pavlešić Mirko, Prelec Tomo	2
	Črešnjevica mala	Pitomača	<u>Breković Amalija</u> , Gjurinović Juraj	2
	Črešnjevica velika	Pitomača	Sklebak Fran	1
	Ferdinandovac	Đurđevac	Hervoić Vojtjeh, Krakaner Josiip, Krakaner Ladislav, <u>Vürzberger Roza</u>	4
	Grabrovnica	Pitomača	Gjurinović Juro	1
	Kalinovac	Đurđevac	Švedek Stjepan	1
	Katalena Sirova	Đurđevac	Tomašec Bolfo	1
	Kloštar	Pitomača	Gašparić Joso, Joković Gjuro, Korparić Josip, Stohr Fran, Stohlc Edo, Vinkler Ljudevit	6
	Kozarevac	Pitomača	Prager Josip, Kovačević Ivan	2
	Mičetinac	Đurđevac	Mesar Josip	1
	Molve	Virje	Hiršler Mozes, Pevalek Franjo, Peršić Martin, Tomac Gjuro	4

	Otrovanec	Pitomača	Sesvečan Ante	1
	Pitomača	Pitomača	Brenner Ferdo, Götz Dragutin, Gjurgjević Gjuro, Gjurgjević Stevo	4
	Prugovac	Pitomača	Schreiber Jakov	1
	Sedlarica	Pitomača	Kostanjević Gjuro, Torbašinović Tomo	2
	Sesvete – Kloštar	Pitomača	Mesar Josip	1
	Šemovec	Virje	Barac Tomo, Ivančak Franjo, Madjer Ivan	3
	Ždala	Virje	Pichler A., Pichler David	2
Krojači	Virje	Virje	Cilinger Josip, Fišer Josip, Gottal Ferdo, Hrženjak Benedikt, Plasek Tomo, Švarc Simo	6
	Budrovac	Đurđevac	<u>Cuklaš Mara</u> , Penzar Mio	2
	Pitomača	Pitomača	Fanta Blaž, Farber Ivan	2
	Sesvete - Kloštar	Pitomača	Fabianec Mato	1
Limari	Virje	Virje	Cilinger Vid, Kem Bernhard	2
Ljekarnici	Virje	Virje	Koszalek Emil	1
Lončari	Virje	Virje	Čorba Jakob, Dakarić Valent, Fogl Franjo	3
	Čepelovac	Đurđevac	Fuček Janko	1
	Ferdinandovac	Đurđevac	Hervoić Vojtjeh	1
	Kalinovac	Đurđevac	Crok Martin, Golub Martin, Knežić Mate	3
	Kladare	Pitomača	Sobota Pavao	1
	Kozarevac	Pitomača	Karas Tomo	1
	Pitomača	Pitomača	Bomec Mato, Saić Andro, Sobota zadruga	3
	Šemovec	Virje	Vlahović Stevo	1
Medičari	Virje	Virje	Spilek Petar	1
Mesari	Virje	Virje	Weiss Albert	1
	Kloštar	Pitomača	Stohr Fran	1
	Pitomača	Pitomača	Gjorgjević Gjuro., Gjipalo Andro u Budančevici	2

Mlinari	Virje	Virje	Dolenc Josip, Hapovel Lovro, Imrek Gjuro, Janković Stevo, Juranić Pero, Kemenović Franjo	6
	Budrovac	Đurđevac	Labinac Bolto, Markov Franjo, <u>Mihalić Nata</u> , <u>Stankić Nata</u>	4
	Bukovje gornje	Virje	Mihalić Pero, Radinović Janko, Radinović Mio	3
	Čepelovac	Đurđevac	Koprec Simon, Renlia Mato	2
	Črešnjevica velika	Pitomača	Kapan Pavao, Stanić Leontin, Utješenović Stjepan, Vinkovec Mijo, Vučković Jovan	5
	Ferdinandovac	Đurđevac	Čordašev Josip, Hervoić Franjo,*** Lončar Adam, Štimac Ante, Vučeta Andro	5
	Kalinovac	Đurđevac	Dugelja Stjepan, Lobrta Gjuro, Mihatović Joso, Miklić Janko, Muha Mio, Pantelić Mato, Švedek Mato, Vucikuja Ivo	8
	Katalena sirova	Đurđevac	Horvat Joso, Krapec Gjuro, Lakrec Jakob, Lovrak Martin, Mihaljević Joso, Osman Ivo, Schwarz Mavro, Serbić Stjepan	8
	Kozarevac	Pitomača	Romaj Franjo, Santo Gjuro	2
	Molve	Virje	Cenkovčan Stjepan, Hontić Gjuro, Ivančan Franjo, Ivančan Mio, Kovačić Gjuro, Krznarić Mato, Lončar Mio, Nakitanac Gjuro, Popec Bolto, Sabolek Franjo, Žufika Martin	11
	Otrovanec	Pitomača	Kalenik Joso	1
	Pitomača	Pitomača	Bedeković Mijo, Desežić Bartol, Gjurgjević Gjuro, Kapan Gjuro, Maković Gjuro, Nemet Josip, Sesvečan Imbro, Šabarić Gjuro	8

	Sedlarica	Pitomača	Dobri Ferenc, Korač Gjuro, Marešić Martin, TorbašinovićTomo	4
	Sv. Ana – Virje	Virje	Križan Andro, Škunja Marko	2
	Šemovec	Virje	Hinijet Martin, Vinković Bolto, Vuskres Valent	3
	Ždala	Virje	Kolarić Mio, Špoljar Gjuro	2
Octara	Virje	Virje	Mikulčić Dragutin	1
Opančari	Virje	Virje	Avirović Šandor, Babec Stjepan, Kopljarević Gjuro, Kovač Mara, Matoničkin Martin, Sabolić Stjepan	6
	Budrovec	Đurđevac	Flamati Ivan	1
	Ferdinandovac	Đurđevac	Havagović Andro	1
	Kalinovac	Đurđevac	Švedek Mato, Zvonar Mio	2
	Pitomača	Pitomača	Ciglec Josip, Korporić Mato, Pandurić Mato	3
	Šemovec	Virje	Kopas Bolto	1
Parni mlinovi	Kloštar	Pitomača	Pušik Martin	1
Pekari	Virje	Virje	Avirović Gjuro, Gottlieb Josip, Sabolić Stjepan	3
	Molve	Virje	Peršić Martin	1
	Pitomača	Pitomača	Götz Dragutin, Zsisel Šandor	2
Postolari	Virje	Virje	Benkek Mato, Bezjak Jakob, Fundak Tomo, Grahovac Petar, Jakulin Mio, Jakupec R., Kovač Gjuro, Kovač Stjepan	8
	Ferdinandovac	Đurđevac	Barusa Josip, Kolar Stjepan, Martinković Josip	3
	Kalinovac	Đurđevac	Dautance Mate, Lončar Šandor	2
	Pitomača	Pitomača	Beker Josip, Čikvar Ivan, Fanto Mato, Fanto Martin, Kabun Gjuro, Komletinski Jakob, Kovač Blaž, Mesarić Pavao, Perhot Gjuro, Prinke Šandor, Vunak Joso	11
	Šemovec	Virje	Cvetković M., Horvat Franjo, Prepelec Stjrsn	3
	Ždala	Virje	Grčić Antun	1

Sedlari i remenari	Pitomača	Pitomača	Sako Šandor	1
Slastičari	Virje	Virje	Špilek Petar	1
Stolari	Virje	Virje	Erhatic Josip, Habrun Ferdo, Jerešinović Antun, Lacković Martin, Petričec Josip, Veseli Antun ml., Veseli Antun st.	7
	Čepelovec	Đurđevac	Melinčević Josip,	1
	Ferdinandovac	Đurđevac	Gjōri Luka, Rujnić Andro, Rujnić Ivan, Rupnik Ivan	4
	Kalinovac	Đurđevac	Karlovcan Bolto, Kovačev Joso, Metelko Joso	3
	Molve	Virje	Balogović Mato, Kukec Petar	2
	Otrovanec	Pitomača	Vitković Franjo	1
	Pitomača	Pitomača	Bazant Ivan, Hernjec Simo, Kovačić Ivo, Tarij Gavro	4
	Sesvete – Kloštar	Pitomača	Škripac Franjo	1
Tesari	Virje	Virje	Lukić Martin	1
Tkalci	Virje	Virje	Lambek Martin	1
Tokari	Virje	Virje	Matoničkin Mio, Pintar Joso	2
	Pitomača	Pitomača	Papet Ignac	1
Užari	Virje	Virje	Lukanec Mato, Mihalić Antun	2
	Pitomača	Pitomača	Funta Mijo, Holina Ivan, Katulić Mijo	3
Zidari	Virje	Virje	Fantoni Eduard, Mikelček Ivan	2
	Čepelovec	Đurđevac	Anaušak Mato	1
	Kalinovac	Đurđevac	Jambrović	1
	Molve	Virje	Schunko Hinko, Kopričanec Imbro, Kopričanec Mijo, Lucek Mato, Šadek Dragutin	5
Bojadisar tkanina	Virje	Virje	Kohn Albert (poslovođa J. Hofman)	1
Ukupno				303

*G, JUSTUS, L. STROHMAYER, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890*, Zagreb, 1891., str. 80-214. Podcrtana su ženska imena.

**Virje je trgovište kao i Đurđevac i zbog toga je označeno debljim slovima.

Đurđevac je bilo sjedište kotara, ali trgovište Virje nije zaostajalo po broju obrtnika za Đurđevcem, koji je, barem nominalno, bio do spajanja Vojne krajine s Banskom Hrvatskom sjedište Đurđevačke pukovnije u vrijeme Vojne krajine, kao što su Križevci bili nominalno sjedište Križevačke pukovnije, iako se, zbog praktičnih razloga, objema županijama upravljalo iz Bjelovara. Bjelovar je bio i središte 1872. osnovane Bjelovarske županije te je 1886. spojen s Križevačkom županijom. Satnije su bile manjeg značaja, ali su još dugo nastojale dobiti neke upravne funkcije, a vlada je nastojala da se funkcije podijele, te je Novigrad Podravski postao izborni kotar, iako nije bio najveće mjesto na tom području i iako nije pripadao Đurđevačkom kotaru. No Đurđevac je već 1886. dobio kotarski sud, što mu je davalo veliki značaj. Ukinućem Varaždinskoga generalata i razvojenjem to je područje pripojeno Banskoj Hrvatskoj, a vlada je na temelju političke podobnosti, odnosno aktivnosti ilirca Ferde Rusana, odlučila da Đurđevac bude kotarsko središte, s time da je Virje potpalo pod Đurđevac, a Novigrad je pripao Koprivničkom kotaru. Ipak, tragovi njegove važnosti u prošlosti dugo su se zadržali. Tako je Virje imalo ljekarnu, iako nije bilo središte kotara, te brojne obrtnike i trgovce. (Kako bismo upozorili na važnost Virja na obrtničkom polju, u tablici 9 Virje je uvijek pisano masnim slovima.)

U kotaru bez trgovišta djelovala je kao bačvarka Bara Balatinec. Krčme su držale Amalija Breković i Roza Vürzberger. Krojačku radnju u Budrovcu vodila je Mara Cuklaš. Mlinarice su Nata Mihalić i Nata Stankić u Budrovcu. Opančarsku radnju u Virju drži Mara Kovač.

Ni u trgovištu Đurđevac, ali ni u kotaru nije bilo plemstva koje bi imalo neki zemljišni posjed, iako su se neki članovi nižeg plemstva, armalista, dobivenog za dugogodišnje služenje u vojsci, prilagodili vremenu. Tako je Andro pl. Šoš držao u Virju bravarsku radnju, a obitelj Šoš stanovala je u velikoj vojnoj zgradi još i za vrijeme Drugoga svjetskog rata baveći se trgovinom tekstila i obradom svojeg vinograda. No još su se zadržale neke krajiške zadruge, pa je zadruga Pavčec u Ždali držala kovačnicu, a zadruga Sobota u Pitomači lončariju. Izo-stanak većih posjeda, izuzev državnih šuma, nije zadovoljio neke agilne pojedince, bivše krajišnike, te je Martin Pušika u Kloštru sagradio mali parni mlin, a u Đurđevcu je parni mlin osnovao Eduard Nöthig iz Ferdinandovca, dok se Martin Nöthig bavio pekarstvom. Budući da su šume uz Dravu bile uglavnom posječene, Židovi koji su se počeli doseljavati iz Mađarske shvatili su mogućnost Podravine da proizvodi žito, te su, privučeni mogućnošću dodatne zarade, ali i znanjem o parnim mlinovima koje su osmislili Mađari, započeli podizati velik broj mlinova. Pionir u tom poslu bio je Šandor Hirshler, koji je sagradio prvi parni mlin u Đurđevcu.

Budući da je područje Đurđevca do 1911. bilo bez željeznice, roba se još uvijek dopremala cestom iz Bjelovara ili Dravom, ali je plovidba, zbog onečišćenja, bila vrlo rizična. Obrtnici su imali na raspolaganju samo pošte u Đurđevcu, Virju i Pitomači.

10. Brojno stanje i etničko porijeklo obrtnika u sva tri kotara 1890. godine.

Već je rečeno da su obrtnici u ovom radu svrstani u struke kako ih je vodila Trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu. Ta struktura zadržala se dugo. Tek 1931. odvojene su Trgovačka i Industrijska komora od Obrtničke, a 1938. formirana je i posebna Komora za ugostiteljstvo. Kako se struke ne bi spajale, u tablici 10 navedeni su obrtnici onako kako su tiskani u *Adresaru*. Nema spajanja, ali ni razdvajanja. Posebno su iskazani krčmari, gostioničari i ugostitelji, zatim postolari, čizmari i opančari, pa tesari, stolari i tokari te razne vrste obrtnika koji su se bavili obradom tekstila ili metaloprerađivačkom djelatnošću.

Iz *Adresara* saznajemo i da su se mnogi obrtnici bavili raznim poslovima u više struka, a kod krčmara nalazimo čest slučaj da je uz krčmu ili gostionicu bila vezana trgovina ili mesnica.

Problem čine i tvornice. Iz malog broja tvornica, osobito onih koje su se služile parnim strojem, vidimo da je navedeno područje bilo na početku industrijalizacije te da su ciglane i ciglari te crepari bili malobrojni jer su po selima još uvijek prevladavale drvene kuće prekrivene slamom. Mlinovi su većinom bili vodenice građene uz potoke ili su to bili kašikari, a gotovo svako selo imalo je svoj mali mlin. Tek nekoliko mlinova imalo je kombinirani vodeni i parni pogon. Pilana uopće nije bilo, što ukazuje na to da su do tada – što se osobito odnosi na šume u vlasništvu države – posječene zrele šume i eksportirane splavima kao drvna sirovina u tvornice u Osijeku Dravom ili željeznicom u Zagreb ili u srednju Europu, gdje je potreba za drvenim pragovima kod gradnje željeznica bila ogromna.²³ Zbog ograničenosti prostora, u ovom radu nije moguće dati šira objašnjenja, ali ih spominju mnogi autori.

---

²³ Osobito je bila traženo drvo hrasta lužnjaka. Tako je još 1911. do virovske željezničke stanice dopremano drvo iz okolice Drave uskotračnom željeznicom i onda otpremano dalje do cilja. U taj posao bila je svakako uključena i donjodubravaska firma Ujlaki-Hirschler (D. FELETAR, *Iz povijesti splavarstva na Dravi*, Meridijani, Donja Dubrava, 2019., 59). Sječa šuma u zadnjem desetljeću prije ukinuća Vojne krajine donijela je mnogim krajišnicima, ali i državnim šumarijama, kapital koji se onda mogao ulagati u industriju. Neki su u tome bili sretne ruke, no neki i nisu. Matija Peršić, mlinar iz Virja, kupio je „venecianer“, tj. okomitu pilu od propale tvrtke Hirschler misleći da će mu to omogućiti bolje poslovanje, jer mljevenje žita kraj male površine, ali i zbog konkurencije vodenica, nije omogućavalo poslovanje mlina čitave godine. Osim toga u Virju je, u Mitrovačkoj ulici, radila u međuratnom razdoblju i pilana Steidl.

No svi podaci upućuju na zaključak da je područje današnje Koprivničko-križevačke županije bilo 1890. još uvijek ruralno i da je više obrtnika živjelo na selima nego u kotarskim sjedištima. To je obrtništvo gotovo potpuno zadovoljavalo potrebe stanovništva na selu, pa su najbrojniji oni obrtnici koji su bili potrebni seljaku, a to su kovači, kolari, stolari i obučari. Dok se u gradovima moglo naći obrtnika više vrsta, selo je bilo siromašno u izboru te su najbrojniji bili krčmari, jer su to bila mjesta informiranja, dogovaranja i političkih prepucavanja – upravo je kraj 19. stoljeća, uslijed prometnog otvaranja, bio razdoblje žestokih političkih borbi između pravaša i mađarona, a onda je politički život oživio i djelovanjem braće Radić, njihovim ukazivanjem na činjenicu da je seljaštvo najbrojniji društveni sloj u Hrvatskoj koji ima pravo biti gospodar u svojoj državi.²⁴

Struktura obrtništva pokazuje da nekih obrtnika koje bismo u većem broju očekivali s obzirom na strukturu gospodarstva nije bilo. U kraju gdje su stočarstvo i svinjarstvo bili dominantna grana nema tako nijedne kožare, iako su bili brojni i postolari, i opančari, i remenari, i sedlari. Svinjokolje se obavljaju po privatnim kućama, pa je takvo nekontrolirano klanje često bilo uzrok pošasti koje su često dovodile do zabrane izvoza mesa, što je činilo poljoprivrednicima veliku štetu. Sve što se moglo obavljalo se u domaćinstvima. U cijelom su kraju, usprkos čestim požarima, poslovala samo četiri dimnjačara, i to u Koprivnici i Križevcima, dok ih izvan tih gradova uopće nije bilo. Usprkos nekad poznatoj Magdalenicevoj manufakturi, pećara ima malo, pa pretpostavljamo da su se već koristile željezne peći, odnosno da se kuhalo na kuhinjskom štednjaku koji su seljaci sami gradili, a koji je i zagrijavao čitavu prostoriju; za pečenje kruha jednom tjedno palila se krušna peć za nekoliko domaćinstava. Samo jedan staklar, koji je nabavljao ravno staklo u daruvarskoj tvornici, nikako nije zadovoljavao potrebe stanovništva, pa su i tada prozori bili mali i rijetki. Dio tih usluga rješavao se preko putujućih staklara, kotlokrpa i prodavača sitne ukrasne robe koju su donosili pokućarci iz Kranjske i Češke, čije je poslovanje bilo regulirano posebnim pravilima.

Žene su u obrtu bile zapostavljene. Muški krojači šivali su kapute i odijela za građane dobrog imovnog stanja od uvezenih tkanina, a žensku odjeću – često tipičnu za određeni kraj – izrađivale su žene od lana i platna prateći čitav proces od polja do konačne suknje ili bluze, koje su ukrašavale i narodnim vezom. Zanimljivo je da je bilo mnogo tkalaca koji su izrađivali predmete od lana i platna. U Virju Ivančica Turković, supruga pok. slikara Turkovića, i ranas radi na tkalač-

---

²⁴ Hrvoje PETRIĆ, Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Prilozi povijesti seljačkog pokreta u Podravini (Od početaka do 1945. godine)*, Meridijani, Koprivnica 1915.

kom stanu torbe i ručnike, iako ima problema s nabavom konca.²⁵ Međutim sve življi promet željeznicom doveo je i u Podravinu neke krojačice i izrađivačice šešira koje su svoj zanat izučile u modnim centrima Europe, a domaće vješte žene to su onda brzo kopirale. Dolazak novog stoljeća osjeća se u mnogim područjima života, pogotovo kada su pokrenuti prvi lokalni listovi.

Medičari i voštari, tradicionalno vrlo traženi na sajmovima i prošteništima, još uvijek zamjenjuju slastičare. U čitavoj Podravini nema nijedne kavane, ali ni nijednog pravog hotela. Plemstvo koje je, radi ugošćivanja državnih i vojnih predstavnika, otvorilo ugostiteljske objekte pod nazivima *K caru austrijskome* i sl. bilo je već osiromašeno zbog krize 1873. te, ne snalazeći se u novim vremenima, rado ulazi u javne službe. Židovi pak nastupaju složno, pomažući jedni druge, te se već 1890. vidi njihova dominacija u trgovini i ugostiteljstvu. Bave se i nakupom poljoprivrednih proizvoda i stoke, a oni uspješni, kada steknu potrebni kapital, prelaze u gradove i tamo grade kuće koje potvrđuju njihov ugled kao trgovaca, bankara, tvorničara. Iznenaduje što u današnjoj Koprivničko-križevačkoj županiji 1890. nije bilo nijedne vinare, tj. trgovine koja bi prodavala vino, a pivar je bio samo jedan, i to Katz u Križevcima. Slabe su i prijevozničke djelatnosti. Još nema kamiona ni automobila, ali na čitavom tom području nema ni foringaša, pa moramo prepostaviti da su robu prevozili seljaci koji su imali konje i koji se nisu posebno registrirali kao nositelji uslužne djelatnosti. Fijakerist je bio samo jedan, i to u Križevcima. Seljaci s malo zemlje prihvaćali su se i svakog sezonskog posla, pa su se tako izrađivale cigle u poljskim ciglanama, ali se tako obavljala i sječa šuma. Zanimljivo je da se na čitavom području nijedan čovjek ne iskazuje kao ribar, iako je nezamislivo da se riba iz Drave ne lovi. Možda su se oni iskazivali kao poljoprivrednici.

Zbog Drave, u kojoj su se ljudi ljeti kupali, nema ni javnog kupališta osim onog u Križevcima. Građani Križevaca kao da su imali neki bolji standard, sudeći po raznolikijem obrtništvu. To bi moglo biti tako zbog onih koji su radili u županijskim službama do 1886., odnosno onih koji su se kao stranci zaposlili u Gospodarskoj školi u Križevcima, pa je tamo, zbog njihovih potreba, bilo više vrsta obrtnika nego u Koprivnici – što je u skladu s činjenicom da su Križevci do 1886. bili županijsko središte, pa su neki činovnici, a i plemstvo, nakon umirovljenja nastavili živjeti u tom gradu.

---

²⁵ Televizijska emisija *Pozitivno* 24. rujna 2020.

Tablica 10. Obrtnici po strukama 1890. na području današnje Koprivničko-križevačke županije *

Broj	Vrsta	Kotar Koprivnica		Kotar Križevci		Kotar Đurđevac			Ukupno					
		Grad	Izvan grada	Suma	Grad	Izvan grada	Suma	Trgovište	Izvan trgovišta	Ukupno	Središte kotara	Izvan	Ukupno	
1	Arhitekti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Asfalteri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Bačvari	5	4	9	10	2	12	4	21	25	19	27	46	
4	Biljari –stolari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
5	Bojadisari tkanina	1	-	1	-	-	-	1	1	2	2	1	3	
6	Bravari	8	-	8	6	2	8	4	8	12	18	10	28	
7	Brijači	6	1	7	5	-	5	1	-	1	12	1	13	
8	Brodari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
9	Brodograditelji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10	Brodovlasnici	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
11	Brusari	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	
12	Ciglar	1	2	3	-	4	4	-	1	1	1	7	8	
13	Cimerari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
14	Criepari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
15	Crievari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
16	Čarapari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
17	Čavlari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
18	Češljari	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
19	Četkari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
20	Čizmari	36	4	40	15	1	16	-	1	1	51	6	57	

21	Čohaši	1	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1	2
22	Dimnjačari	2	-	2	2	-	-	1	-	-	2	1	-	1	5	-	5
23	Drvene robe tvornica (pilana)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	Duhanska- tvornica	1	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-
25	Fijakeri	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1
26	Foringaši	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27	Fotografi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	Gostioničari	5	3	8	1	3	4	2	3	5	8	9	17	8	9	17	17
29	Graditelji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30	Gumbari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31	Gunjeva tvornica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32	Izrada metala	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33	Izvestione za služinčad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34	Kamenolomi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	Kamenotiskari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36	Karikari i lančari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
37	Kartonari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
38	Kavanari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	Kavotočenje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
40	Kefari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

61	Likera tvornice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
62	Limari	1	-	10	14	-	4	10	2	2	5	12	17							
63	Ljekarnici	2	-	-	1	1	1	-	1	2	4	1	5							
64	Ljevaona cementa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-							
65	Ljevači	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-							
66	Lončari i pecari	9	5	17	27	10	14	10	-	-	26	15	41							
67	Mastilci tkanina - bojadisari	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1							
68	Mašinisti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-							
69	Medičari i voštari	3-	-	3	3	-	3	-	11	13	8	11	19							
70	Mehaničari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-							
71	Mesari	19	13	16	48	32	32	32	4	8	39	49	88							
72	Metala tvornice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-							
73	Mlinari	8	102	4	59	55	110	4	75	88	25	232	257							
	Mlinari parni	2	1	3	4	1	3	1	-	-	5	2	7							
75	Nožari	1	-	1	1	-	1	-	-	-	2	-	2							
76	Octari	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1							
77	Omnibusari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-							
78	Opančari	14	6	15	28	13	20	15	14	16	31	33	64							

79	Opeka tvornice – ciglane	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	2	-	2
80	Optičari	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	3	1	2	1	-	3
81	Orguljari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
82	Oružari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
83	Parкетari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
84	Parne pilane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
85	Parobrodari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
86	Parni kotlovi	-	-	-	-	-	3	3	-	1	1	-	-	-	4	4	4
87	Pečari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
88	Peći tvornice	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1
89	Pekari	5	7	12	3	2	5	5	3	5	8	8	11	11	14	25	25
90	Pilane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
91	Pivovare	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	1	1
92	Pjenica tvornice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
93	Pletači stolaca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
92	Plinari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
93	Poduzetnici	1	-	1	1	5	6	6	1	1	1	1	3	3	5	8	8
94	Pogrebni zavodi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
95	Pojasari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
96	Poplunari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
97	Postolari	33	28	61	20	20	40	40	20	28	48	73	76	149	149	149	149

98	Pozlatari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
99	Priredivači štapova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
100	Puškari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
101	Rakijaši	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
102	Rakija tvornice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
103	Remenari sedlari	3	-	3	1	1	3	1	4	6	2	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
104	Rezbari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
105	Ribari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
106	Rukavičari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
107	Salama tvornice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
108	Sapunari	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
109	Sapuna tvornice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
110	Sedlari i remenari	3	-	3	9	1	10	3	3	15	1	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
111	Sirari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
112	Šitari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
113	Šlaninarfi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
114	Slastičari	-	-	-	-	-	-	-	1.	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
115	Soboslikari	2	-	2	.1	-	1	-	-	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
116	Služnikčki zavodi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

117	Sodari	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
118	Staklane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
119	Staklari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
120	Stolari	18	12	9	30	12	21	11	24	35	38	48	86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
121	Suncobranari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
122	Svrtišta	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
123	Štapova tvornica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
124	Šumska poduzeća	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
125	Tapetari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
126	Tkalci	18	2	6	20	-	6	2	1	3	26	3	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
127	Tesari	2	2	3	4	4	7	2	1	3	7	7	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
127	Tokari	-	1	3	1	4	7	2	1	3	5	6	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
128	Turpijari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
129	Uljari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
130	Urari	2	-	2	2	-	2	-	-	-	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
131	Uvoditelj telefona i brzojava	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
132	Užari	5	-	4	5	-	4	1	3	4	10	3	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
133	Vapnari	-	-	.1	-	-.	1.	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
134	Vinotočari	-	-	-	-	-.	-.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
135	Vlasuljari	-	-	-.	-	-.	-.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
136	Vošćari	-	-	-.	-	-.	-.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

137	Vošćane robe tvornica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
138	Vrtlari	.	.	..	..	...	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
184	Zakupnici	-	-	--.	1.	1.	-	-	--	-	-	-	-	-	1	-	-	1
185	Zdenčari	-	-	-	.2	2.	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
186	Zidari	6	2	8	7	1	2	5	7	15	8	23	-	-	-	-	-	-
187	Zlatari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
188	Zvonoljevači	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
189	Žeste i pjenice tvornica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* G. JUSTUS, L. STROHMAYER, Adresar obrtnog i poslovnog svijeta u Hrvatskoj g. 1890, Zagreb, 1891., 49-210.

Tablica 10 ne omogućava nam stvaranje cjelovitih zaključaka o životu obrtnika niti nam daje pravu sliku o broju tvornica. Osim broja, *Adresar* ne donosi nikakve podatke o kvalifikacijama obrtnika ni o njihovu društvenom statusu. Ipak, broj obrtnika po prezimenima govori o velikoj šarolikosti obrtnika, a činjenica da su mnogi na promatranom području pokušali poslovati ukazuje da su tamo postojale velike mogućnosti za zaradu. Stoga bi ova istraživanja trebala nadopuniti biografijama pojedinih obrtnika, tamo gdje je arhivska građa očuvana.

Na našem području nisu zastupljene sve obrtničke struke. Od 189 navedenih registriranih obrtničkih struka u *Adresaru*, na području današnje Koprivničko-križevačke županije nije registrirana ni polovica. Ipak, bilo ih je dovoljno u onim strukama koje su bile najpotrebnije stanovništvu. A ženski je rad, dakako, nevidljiv iz *Adresara*, iako je bio gotovo svugdje prisutan u obrtničkim radnjama.

Etnički obrtnici bili su pripadnici raznih naroda, ali su bili vrlo nejednako raspoređeni na čitavom promatranom području. Njihov se broj povećavao već za Bachova apsolutizma, odnosno potkraj Jelačićeva banovanja, a uvećavao se i za vrijeme trajanja Hrvatsko-ugarske nagodbe. Godine 1840. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji 3.250 Mađara ili 0,32%, a Nijemaca 30.200 ili 3%; godine 1890. u Hrvatskoj i Slavoniji već su živjela 68.794 Mađara ili 3,15% stanovništva, a Nijemaca je bilo 117.490, odnosno 5,37% stanovnika; takav se rast svakako morao odraziti i u društvu.²⁶ Mađari su poslije 1868. ulazili u Hrvatsku uglavnom radi poslova izgradnje željeznica, čime su poticali i doseljavanje Slovaka i Moravaca kao radnika ili službenika na željeznici. S obzirom na to da su financijski poslovi pripadali mađarskoj vladi, Mađari su za ubiranje poreza koristili svoje ljude ili Kranjce. Nijemce pak nalazimo svugdje, iako su se pod utjecajem narodnjaštva oni sve više kroatizirali mijenjajući svoja prezimena i imena; samo su Židovi, koje nalazimo većinom kao krčmare i trgovce, njegovali svoju posebnu kulturu i vjeru.

U svakom slučaju, porijeklo obrtnika i trgovaca još je uvijek intrigantan problem koji zahtijeva interdisciplinarna istraživanja. Razvojačenjem Vojne krajine privučeni su i mnogi Srbi iz nerazvijenih područja prema sjeveru Hrvatske, a ban Khuen-Héderváry pronašao je u mnogima provoditelje svoje politike. Prema *Leksikonu prezimena* akademika Petra Šimunovića, prevladavali su obrtnici koji su potjecali od autohtonog stanovništva, ali su izučavanjem obrta u Austriji ili Mađarskoj obrtnici koji su otvarali obrte u našoj zemlji prenosili obrtničke vještine i jezik iz tih krajeva. To se osobito uočava kod naziva alata, ali i u zastupljenosti obrtnika u općinskim i gradskim samoupravama. Te samouprave u Koprivnici i Križevcima postoje do 1895., kada su gradovi, na temelju Zakona o ustroju gradskih općina od 21. lipnja 1895., potpali pod županije i izgubili

---

²⁶ Milan MARJANOVIĆ, *Savremena Hrvatska*, Beograd, 1913., str. 179.

veći dio svoje samouprave te su sve odluke morale odobravati županijske vlasti. Domaća su prezimena s dočetakom na -ić i izvedenice prema zanimanjima najbrojnija, što ukazuje na to da domaći obrt potječe iz cehovskog, a možda i izvancehovskog kruga, te da su spretniji krajišnici, odnosno seljaci radili i neke obrtničke poslove potrebne okolnom stanovništvu. Patentom Josipa II. iz 1890. Židovi su dobili nova prezimena, a kmetovi slobodu kretanja radi izučavanja obrta, te od tog vremena možemo preko matičnih knjiga rođenih, umrlih i vjenčanih pratiti kretanje ljudi, pa i obrtnika. Uočavamo usku vezanost prezimena s obrtničkim poslom. Mnogi Kolari doista su se bavili izradom kola, a Kovači su obrađivali alatke od željeza. Zanimljivo je da se nitko ne preziva Bravar. Brojni obrtnici nose prezime Horvat, što ukazuje na njihovu nacionalnu pripadnost, ali i činjenicu da su dio života proboravili izvan Hrvatske, gdje su vjerojatno radili kao nadničari ili pak kalfe učeći se obrtu.

U svakom slučaju 1.485 obrtnika na području današnje Koprivničko-križevačke županije bilo je dovoljno da zadovolji najnužnije i svakodnevne potrebe za obrtnim uslugama. Dosta obrtnih radnji drži pravoslavno stanovništvo, koje u tom vremenu ima dobar suživot s domaćim katoličkim stanovništvom. Stranci su ipak vrlo brojni: Štajerci, Slovenci koje zovu Kranjci, Mađari, Česi, Moravci, Poljaci, Talijani i Židovi, a kovač Stjepan Redjep i krojačica Bara Redjep u Đurđevcu upućuju na neku staru imigraciju s područja Kosova ili Albanije. Treba uočiti velik broj slovenskih obrtnika. Oni su naime gotovo jednakopravni s domaćima, čemu pridonosi kajkavski dijalekt, ali i vrijeme kada su pravaši Slovence nazivali „planinskim Hrvatima“. Slovenci, tj. Ivan Hribar i Bleiweis, posjetili su ljeti 1891. *Gospodarsku izložbu* u Zagrebu pregovarajući o što užem povezivanju Slovenaca i Hrvata.²⁷

Tablica 11 rađena je na osnovi svih tablica u ovom radu te omogućava donošenje nekih zaključaka.

Tablica 11. Usporedba broja obrtnika u tri nekadašnja kotara današnje Koprivničko-križevačke županije 1890. godine*

Kotar Koprivnica		Kotar Križevci		Kotar Đurđevac		Ukupno
Grad	Izvan	Grad	Izvan	Trgovište	Izvan	
324	332	283	400	143	303	1.485
Ukupno 656		683		446		1.485

* Izračunato na temelju uvida u tablice u ovom radu.

²⁷ Marko ZAJC, *Gdje slovensko prestaje, a hrvatsko počinje - Slovensko-hrvatska granica u XIX. i početkom XX. stoljeća*, Srednja Europa, Zagreb, 2008.

Podaci iz tablice 11 potvrđuju da je na području današnje Koprivničko-križevačke županije djelovalo 1.485 obrtnika i obrtnica. Iznenađuje činjenica da je izvan gradova trgovišta djelovalo više obrtnika i obrtnica nego u središtima kotara, a to se osobito dobro može registrirati na primjeru Đurđevca. To potvrđuje ruralni karakter čitavog područja, gdje se mnogo toga rješavalo preko kućne radinosti, pa se za plaćenim uslugama posezalo samo onda kada su bila potrebna specijalna znanja. Ipak, nemamo podataka za starije vrijeme jer popisi prije 1857. godine nisu obrtnike i trgovce uzimali kao posebnu kategoriju, a i struktura društva bila je posve drugačija. Zanimljivo je da je Kotar Križevci imao 683 obrtnička subjekta te je bio nešto bogatiji obrtnicima nego Kotar Koprivnica sa 656 obrtnika, dok je Kotar Đurđevac s 446 subjekata znatno zaostajao za prva dva kotara. Bila je to posljedica ne samo zaostajanja u gospodarskom razvoju i osobito trgovini već i prometne izoliranosti, a možda i politike vlasti. Cesta Koprivnica – Đurđevac bila je dio godine neupotrebljiva za promet zbog poplava i slabog održavanja.

13. Zaključak

Na temelju podataka iz ovog rada postavlja se pitanje zašto je toliki broj obrtnika – od kojih su mnogi bili pripadnici drugih naroda – poželio živjeti na području današnje Koprivničko-križevačke županije. Razloga je više, a jedan od njih svakako se krije u činjenici što se to područje nalazilo na najkraćoj ruti od srednje Europe do mora i da je izgradnja željezničke pruge omogućila brzo i lagano kretanje na toj liniji. Drugi razlog svakako leži u još uvijek neiskorištenim prirodnim resursima. Iako su šume već bile poprilično devastirane u blizini prometnica, a osobito Drave, ipak je taj kraj još uvijek mogao davati velike količine građevnog drva za izvoz, a lignitski ugljen služio je kao gorivo lokomotivama na paru. Područje je bilo samodostatno u prehrani, pa se nešto od poljoprivrednih i stočarskih proizvoda moglo i izvoziti.

Obrtnici su u to doba bili stupovi društva – bili su važni za životni standard te su bili i važan faktor u javnom životu jer su bili pismeni, a većina ih je dobro poznavala struku zbog višegodišnjeg rada kod više majstora izvan rodnog mjesta. Oni su bili nosioci novog doba, ali i vjesnici vremena kada su se obrtnici, trgovci i industrijalci smatrali poslodavcima; na drugoj strani bili su radnici, koji su se počeli organizirati u socijaldemokratsku partiju, odnosno sindikate, i koji su se štrajkovima i tarifnim pokretima borili za kraći radni dan i bolje uvjete rada.²⁸ Obrtnici koji su imigrirali iz drugih dijelova Austro-Ugarske Monarhije

---

²⁸ Josip CAZI, Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj, Zagreb, 1953.; Mira KOLAR, Obrtnici su najdugotrajniji čuvari tradicije i pokretači napretka, *Katalog izložbe „Obrt i obrazovanje“ u Hrvatskom državnom arhivu 15. XII. 2006. - 31. I. 2007.*

Iako su se udomačili jer je Vojna krajina na vodeća mjesta postavljala one koji su govorili njemački i koji su promicali germanizaciju. Višestoljetne pak veze Hrvata u Podravini i Međimurju s Mađarima znatno su utjecale na opću kulturu. Ipak, postoje razlike između triju kotara koji se obrađuju u ovom radu. Bilo bi očekivano da je najviše obrtnika zabilježeno u Križevačkom kotaru i Križevcima, koji su bili i građanski i vojnički, ali i plemenitaški grad bogate tradicije, a do 1886. i županijsko središte. Najmanje je obrtnika i po broju i po strukama imao izolirani Đurđevački kotar, jer je trgovište Đurđevac tek krenulo u svoju preobrazbu iz krajiškog središta jedne pukovnije u središte kotara, gdje se trebalo izboriti s Virjem i Novigradom za prvo mjesto. Koprivnica nije nikada u prošlosti bila županijsko središte, ali je kao slobodni kraljevski grad očuvala kroz stoljeća znatan dio svoje slobode u borbi s krajiškom birokracijom, a onda joj je dolazak željeznice dao važnu trgovačku i izvoznu ulogu za područje od Đurđevca do Ludbrega, pa i šire.

Dakako da je bilo i velikih prepreka brzom razvoju, ali su se one polagano rješavale nakon ukinuća Vojne krajine. To se područje počelo ubrzano razvijati za vrijeme polustoljetne Hrvatsko-ugarske nagodbe. Prva, a već i druga industrijska revolucija unosili su u to područje nova tehnička dostignuća. Počeli su se osnivati parni mlinovi nakon što su kupci drva iz Međimurja već posjekli najbolje drveće, pa gotovo da nema mašinista za parne strojeve, a nema još ni telefona ni električne struje. I pošte su rijetke, osobito u mjestima kroz koja ne prolazi željeznička pruga. Mnogo toga novog ipak nastaje, a staroga nestaje, jer uvoz industrijske robe iz Mađarske i Austrije malo-pomalo potiskuje proizvode iz kućne radinosti. Neke stvari obavljaju se isključivo u privatnim kućama, pa su i mesari malobrojni, a svinjokolje obavljaju spretniji seljaci; dvostrukost zanimanja vrlo je česta i svaki spretniji seljak, osim što je obrađivao svoju zemlju, radio je još i u šumi, u rudniku, u ciglani ili na prijevozu roba ako je imao konje.

Iz tablica možemo zaključiti koji su obrtnici bili najbrojniji. Svakako na prvo mjesto izbijaju krčmari, koji drže krčme, koje su ne samo mjesto gdje se mogla ispiti čaša vina ili piva već i mjesto dogovaranja i pregovaranja o trgovačkim poslovima, ali i vrlo živih rasprava o politici i sve intenzivnijem uključivanju ljudi određenog poreznog cenzusa u izborne borbe. Na to osobito djeluju škole, opetovnice, a poslije 1886. šegrti su obvezni na polaženje šegrtske škole kako bi dalje njegovali učenje i uspostavili međusobne kontakte, koji su se često održavali čitav život.

Osim krčmara, najbrojniji su oni obrtnici koji izrađuju i popravljaju poljoprivredne alate, tj. kolari, kovači i stolari. Poslije njih po brojnosti slijede mlinari i postolari, a krojači rade gotovo isključivo za muškarce. Žene svoje haljine izra-

đuju gotovo isključivo same, a – izuzev u dva slučaja – nema ni modistica koje izrađuju šešire, premda su novine ipak reklamirale modu Beča ili Pariza; javljaju se i prvi pokušaji imitiranja te mode kod domaćih žena.

Modernizacija ipak pomalo dolazi i u ova tri kotara te se život mijenja suočen s političkim i gospodarskim krizama, rodnim i nerodnim godinama, oštrim zimama i velikim sušama, s bolestima i gladi te sve žešćom kritikom promađarske politike. Ona se u tim krajevima jako osjećala jer su Mađari sami ubirali poreze i poticali naseljavanje Židova i drugih stranaca, što je, na drugoj strani, opet dovodilo do odlaska naših ljudi u razvijenije dijelove Monarhije ili svijeta. Neki su se od njih vratili i obogatili naš život, dok su drugi bespovratno nestali u dalekom svijetu.

Cehova više nema, a i udruživanje obrtnika tek je na početku, jer se djelovanje zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore osjeća samo preko Obrtnog zbora; tamo se polažu majstorski ispiti i evidentiraju obrtne radionice, ali su ti izvori rijetko sačuvani, čemu je razlog i tiho nestajanje obrtnika koji nisu uspjeli u svojem poslu.

Možemo zaključiti da je broj obrtnika na području današnje Koprivničko-križevačke županije bio relativno velik te da je stanovništvo na selu moglo zadovoljiti gotovo sve svoje potrebe od domaćih obrtnika, kupujući izvanredno na sajmovima i u gradu u trgovinama ono što nije moglo samo izraditi ili kupiti u svojim seoskim trgovinama. Otvorile su se velike mogućnosti obrtnicima i trgovcima – to je razdoblje za njih bilo gotovo zlatno doba. Brojčani podaci u ovom radu daju odgovore na mnoga pitanja o tome tko se bavio kojim obrtničkim zanimanjem. Mnoga prezimena nalazimo i danas u Podravini, što ukazuje na izvjesnu vjernost obiteljskoj tradiciji i ljubavi za rodni kraj. Za stvaranje većih zaključaka trebalo bi istražiti posebice svaku struku i svakog obrtnika, dakle trebalo bi otvoriti projekt u kojem bi radilo više stručnih ljudi te izraditi komparativne podatke za čitavo područje djelovanja Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu. To bi bilo važno i zbog toga što je arhivska dokumentacija kotara Đurđevca i Virja uništena krajem 1943. godine, u vrijeme „partizanske republike“, pa osim sjećanja ljudi nemamo drugih vjerodostojnih podataka, a podaci iz vremena Vojne krajine do 1857. još su nedovoljno iskorišteni u znanstvenim istraživanjima.

Kod zaključaka moramo uzeti u obzir i različitost teritorija ondašnje županije od teritorija koji zauzima današnja županija, to jest da su Đelekovec i Legrad bili 1890. u Varaždinskoj županiji, a da Vrbovec i Gradec danas pripadaju Zagrebačkoj županiji.

Obrtnici rijetko postaju industrijalci. Akumulacija investicijskog kapitala kod njih je suviše mala, ali bi trebalo proučiti zašto su Židovi u tome bili uspješniji te zašto su preuzeli vodstvo u otvaranju tvornica u Hrvatskoj. Plemstvo po

tom pitanju u sva tri kotara – osim u Križevcima, gdje djeluje Josip pl. Kiepack – nema gotovo nikakvu ulogu. Završen je već i proces raspadanja kućnih zadruga, pa ni one nemaju nikakvu ulogu u obrtu, osim onih koje su se reformirale u proizvodne i prodajne. I crkvene organizacije rijetko drže neku krčmu ili mlin.

Unatoč kaotičnom stanju u obrtništvu, ono je bilo spremno za modernizaciju i industrijalizaciju. Mnogi obrtnici, odnosno članovi njihovih obitelji – sudeći po prezimenima – postali su u doba modernizma ugledni građani, koji su imali vodeću ulogu u svojim mjestima, ali je bilo i mnogo onih koji su napustili to područje ne ostavivši iza sebe nikakav trag. Neki su obrtnici propali te su prešli u kvalificirane radnike u tvornicama koje su se otvarale u prvoj polovici 20. stoljeća ili su pak otišli u veća mjesta s razvijenom industrijom kao što su Zagreb, Sisak, Varaždin i Karlovac, a neki i u inozemstvo. Ipak, mnogi su se zadržali na tom području, što možemo utvrditi po njihovim prezimenima. Ipak, nedostaju nam njihove obiteljske biografije kojima bi se utvrdio kontinuitet njihova života i rada na tom području.

Prema *Adresaru* koji objavljuje i imena i adrese trgovaca, kojih je 1890. na cijelom području današnje Koprivničko-križevačke županije bilo 314, odnosno u Koprivničkom kotaru 71 u gradu i 58 izvan, u Križevačkom kotaru 53 u gradu i 63 izvan te u Đurđevačkom kotaru u trgovištu 22, a 47 izvan, vidimo da su obrtnici bili gotovo tri i pol puta brojniji od trgovaca, odnosno da su upravo oni bili glavna noseća snaga izvanpoljoprivredne aktivnosti. Obrtnika je bilo u svakom, pa i najmanjem selu, pa su tu pustili svoje korijene; potomci nekih žive u tim selima i danas, dok su trgovci gravitirali prema gradu nastojeći da njihova djeca promijene društveni status. I danas proizvodi obrtnika nastali u vremenu sastavljanja *Adresara* čine glavni sadržaj brojnih gradskih muzeja i privatnih zbirki, pa nam je poznavanje imena tvoraca tih predmeta svakako vrijedno spomena. Koprivnička Podravina postala je poslije odlaska bana Khuen-Héderváryja najrazvijenije gospodarsko područje između Drave i Save.

Objavlivanjem dijela *Adresara obrtnog i poslovnog svijeta g. 1891.* želi se ukazati na činjenicu da je Hrvatska, usprkos intenzivnoj mađarizaciji, stajala na pragu novog stoljeća spremna za promjene koje je nosilo vrijeme primjenom tekovina druge industrijske revolucije. A na temelju ovog rada možemo prepoznati naju-pornije aktere tog procesa.

Summary

List of Artisans in the Territory of the Present Koprivnica-Križevci County in 1890

The Koprivnica, Križevci and Đurđevac Districts were formed in 1886. Today, they represent the main parts of the present Koprivnica-Križevci County. This area first joined the process of demilitarisation of the Military Border in the form of the Križevci and Đurđevac Regiment, by connecting with the Banate of Croatia. This took place in 1873, when the railway connection Nagy Kanisza – Koprivnica – Zagreb – Rijeka became the principal traffic connection between Hungary and Rijeka as its only seaport and gateway to the world. Thanks to this fact, it became a perspective developmental area, extremely attractive to foreign artisans and tradespeople. Not only agriculture, but also handicrafts and trade were included; this influenced the change in the structure of employment and immigration of a large number of foreigners. Unfortunately, in the period between 1857 and 1890, i.e. at the time when the Monarchy had been restructured, no statistical lists had been drafted in the subject area. Therefore, the *Address Book of Business and Trade in Croatia* of 1891 – publication including the names of artisans and tradespeople, which was issued on Ban Khuen Héderváry's order on the occasion of marking the 40th anniversary of the Zagreb Chamber of Trade in 1891 – represents a very important monograph. The *Address Book* indicates that despite the fact that neither urbanisation nor industrialisation had taken root by 1890, the number of artisans was high – in villages even more so than in district centres. The entire area was prepared for the process of modernisation and industrialisation, based on the exploitation of its own raw materials.

Keywords: handicrafts; Koprivnica District; Križevci District; Đurđevac District; 1890.